תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר נשים

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי יבמות

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי יבמות

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-יבמות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ו 6
פרק ב 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ד 11
הלכה ו 11
הלכה ז 11
הלכה יא 12
פרק ג 12
הלכה א 12
הלכה ג 13
הלכה ד 13
הלכה ט 13
הלכה יב 13
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ד 15
הלכה יא 15
הלכה יב 17
פרק ה 17
הלכה א 17
הלכה ב 17
הלכה ג 18
הלכה ו 18
הלכה ח 18
פרק ו 18
הלכה א 18
הלכה ב 18
הלכה ג 19
פרק ז 19
הלכה א 19
הלכה ג 20
הלכה ד 20
הלכה ה 20
הלכה ו 20
פרק ח 21
הלכה א 21
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ו 23
פרק ט 24
הלכה ד 24
הלכה ח 24
פרק י 24
הלכה א 24
הלכה ב 24
הלכה ג 26
הלכה ה 26
הלכה ו 26
הלכה ז 26
הלכה ח 27
פרק יא 28
הלכה א 28
הלכה ב 28
הלכה ז 29
פרק יב 30
הלכה א 30
הלכה ב 30

הלכה ג 31
הלכה ו 31
פרק יג 31
הלכה א 31
הלכה ב 32
הלכה ה 32
הלכה ז 32
הלכה יג 32
הלכה יד 32
פרק יד 33
הלכה א 33
הלכה ב 33
פרק טו 34
הלכה א 34
הלכה ג 34
הלכה ד 34
הלכה ה 34
הלכה ו 35
הלכה ח 35
הלכה ט 35
פרק טז 36
הלכה ב 36
הלכה ג 36
הלכה ד 36
הלכה ה 37

פרק א

הלכה א

אילו הן ר' ישמעאל ב"ר יוסי ר' לעזר ב"ר יוסי כו'. — ע' מ"ש בשביעית פ"ח ה"ה (עמ' 75).

א"ר יוסי לא דר' אחא פליג אלא דהוא מקפד כו'. — צ"ל: א"ר יוסי לא דר' בנימן בר גידל פליג על דר' אחא אלא דהוא מקפד כו'.

ועל שגגתה חטאת תהא אסורה להתייבם כו'. — צ"ל: ועל שגגתה חטאת אסורה להתייבם מה זו פוטרת צרתה אף אילו פוטרות צרותיהן מה נפק מן ביניהון חייבי לאוין מ"ד ערוה שיש לה היתר לאחר איסורה אילו הואיל ואין להן היתר לאחר איסורן הן פוטרות צרותיהן מ"ד ערוה שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת אילו הואיל ואין חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת אינן פוטרות צרותיהן מעתה תהא מותרת להתייבם (פי' שכמו שאין חייבי לאוין פוטרות צרותיהן כך הן עצמן תהיינה ראויות לייבום) כו'.

רבב"ח בעא קומי ר"ז אלמנה לכה"ג מהו שתהא צריכה חליצה. — פי' לר"ע הוא בעי דסבר ר"ע דחייבי לאוין פטורין מן החליצה מפני שאין קידושין תופסין בהן והולד מהן ממזר אבל אלמנה לכה"ג קידושין תופסין בה והולד אינו ממזר אפי' לר"ע כדאיתא לקמן פ"ד ה"א (דף ו' סוע"ב) ולכך אפשר דאף לר"ע צריכה חליצה אבל לרבנן אין שום ספק דחולצת כדתנן לקמן פ"ב מ"ד.

[השלמות: **ר' יוחנן אמר כו' חייבין על החלוצה מיליהון דרבנן אמרין חלוצה פטור**. — צ"ל: ר' יוחנן אמר כו' חייבין על החלוצה **ורשב"ל אמר בין הוא בין אחין אינן חייבין על החלוצה** מיליהון כו' פטור (פי' שזה שחולצה אינו כמו שקונה אותה ומגרשה אלא כמו שפוטרה ממנו) כו' ומה בין מגרש (פי' והוא על פ"ד מ"ט).]

[השלמות: **קידש אחד מן השוק כו'** (ו)**פקעו ממנה קידושין**. — פי' ובהא לא מיבעי לי כי תיבעי בשחלץ לחברתה.]

הלכה ב

אם באומרת אי אפשי לא בנישואיך ולא בנישואי אחיך כל עמא מודיי שאינה עוקרת אלא כו'. —צ"ל: כל עמא מודיי שעוקרת ואם באומרת אי אפשי בנישואיך כל עמא מודיי שאינה עוקרת אלא כו' (ונשמט מן "כל עמא מודיי" עד "כל עמא מודיי").

ר' יונה אמר בלבד מן האירוסין. — פי' הא דתנן שאם נמצאו איילוניות צרותיהן מותרות אינו אלא בנמצאה איילונית מן האירוסין דהוי מקח טעות אבל אם נמצאה איילונית

אחר נישואין אמרינן ודאי הכיר בה ונתרצה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ע' קידושין פ"ב ה"ז.

א"ר זעירא קומי ר' מני יאות א"ר יוסי עד לא יחזור בה כו'. —צ"ל: א"ר עזרא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68) קומי ר' מני יאות א"ר יוסי משיחזור בה אילו בתו מן הנישואין בלא איילונית כו' (פי' אבל אי מתני' מיירי בנמצאה מן האירוסין דוקא ניחא דמפני שניתוסף בה איילונית מקחה מקח טעות ולכך צרתה מותרת משא"כ מן הנישואין דהכיר בה ונתרצה).

דלא כן תמתין עד שיתגדל ותמאן בבעל כו'. — צ"ל: דלא כן תמאן בבעל כו' (ומה שבינתיים מיותר).

אתייא עובדא קומי ר' יוסי אמר יבדקו דדיה (פי' דאשה אחת שהביאה ב' שערות באה למאן לפניו וצוה לבדוק בדדיה שאם ימצאו בהן סימני בגרות אינה יכולה למאן) מה כר' יודה (פי' ולאפוקי מדר"מ דאמר דמיד שהביאה ב' שערות אינה יכולה למאן, אבל יכול להיות דר' יוסי סבר נמי כר"ש דאמר עד שתתפשט הכף דבין ריבוי שחור על הלבן ובין התפשטות הכף שניהן הן סימני בגרות כדתני בתוספתא נדה פ"ו סימנין של בוגרת כו' ר"ש אומר משתתפשט את הכף ע"כ וע' בירושלמי רפ"ח דסנהדרין ומ"ש שם) כו'.

כר' יודה דר' יודה אמר עד שירבה השחור והוא דאמר ריב"ל כו'. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: דר"י אמר עד שירבה השחור והא אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן אין עושין מעשה (פי' להקל ולסמוך על סימן העליון של דדין אלא סימן התחתון הוא עיקר, וכעין זה לקמן פי"א ה"ט ובבלי פ' א' ונדה מ"ח ב') הדא דתימר בתוך הזמן (פי' הא דאמר ר' יוחנן שאין עושין מעשה להקל בסימן העליון אין זה אלא בשנמצאו סימני בגרות בדדין בתוך ששה חדשים מזמן שהביאה ב' שערות) אבל לאחר הזמן עושין מעשה כהדא דמר ריב"ל אין בין ימות הנערות לימות הבגרות אלא ששה חדשים בלבד ברם הכא (פי' בנמצאו סימני בגרות בדדין בתוך הזמן) ספק רבה שחור ספק לא רבה שחור (פי' ומיאנה ואח"כ קיבלה קידושין מאחר) כופו אני ליתן גט (פי' שכופין את הראשון לגרשה דשמא מיאונה מיאון ותפסו בה קידושי שני) רבה השחור אינו נוגע בגט (פי' דמיאונה ודאי אינו מיאון ולכך אין קידושי שני תופסין בה).

[השלמות: **אין עושין מעשה**. — ע"ל פי"א ה"ט (י"ב סוע"א) ובבלי פי א'.]

הלכה ו

ר' סימון בשם ר' יוסי בשם נהוריי. — צ"ל: ר' סימון בשם ר' יוסי בן נהוריי (וכן העתיק בחדושי רשב"א י"ג ב' וכעין זה בסוטה פ"ט ה"ה "ר' סימון בשם ר' יוסי בן נהוראי".

וראיתי בסה"ד ערך ר' סימון בר זבדי שהעתיק גם הוא כנוסח זה מירושלמי יבמות פ"א אלא שבערך ר' נהוריי העתיק כהנוסח שלפנינו כאן ר' סימון בשם ר' יוסי בשם ר' נהוראי).

[השלמות: **לדייטי התחתונה**. —פי' והיא נקראת שאולה ואין כאן היא במקוד למ"ד.]

[השלמות: **בית נקופי**. —בתוספתא פ"א ובבלי ט"ז ב' הנוסח "בית קופאי" ונראה שזה רומז על הכה"ג יוסף בן כיפה שהיה מן הפרושים והיה כה"ג כערך חמישים שנה לפני חורבן הבית.]

ר' חנינה וריב"ל חד מכשר (פי' לכתחילה לגייר גרים מן התרמודיים) וחד מקבל (פי' דהוא סבר שאין מגיירין אותן לכתחילה אלא שאם נתגיירו כבר אצל ב"ד שאינו בקי אין דוחין אותן ומקבלין אותן לגרים. וכעין זה בקידושין רפ"ד דף ס"ה ע"ב רב אמר הלכה גרים הן ואין דוחין אותן כדרך שדוחין את הגרים תחילה אבל מקבלין אותן).

באיכן יצאת בת קול כו' ביבנה יצאת בת קול. — מלבד בת קול זו שיצאה ביבנה מצינו עוד ב"ק אחת שיצאה שם והוא בסוטה (פ"ז ה"ה) א"ר לוי ביבנה הותרה הרצועה יצתה ב"ק ואמרה אין לכם עסק בנסתרות א"ר חסדא צער גדול היה להן ע"כ. וכל משכיל על דבר יאבה לדעת מתי יצאו בנות קולות הללו, ואם שתיהן יצאו בזמן אחד, או לא, ומהו הצער שהיה להן באותה ב"ק דסוטה ועל שום מה? ואנו מציעין את השערתנו לפני הקוראים והוא כבר נודע מ"ש יוסף בן מתתיהו הכהן בספרו מלחמות היהודים (ספר ב' פ"ח) על אודות כת האיסיים ומנהגיהם כי המה ידקדקו הרבה בטהרת הגוף וגם יזהרו מלטלטל כלים ממקום למקום וכי לא יקבלו שום איש בחברתם עד אשר ינסו אותו בכמה נסיונות במשך שנה אחת ועד ג' שנים אם הוא גבור לכבוש את יצרו, וכאשר נדקדק בדעתן של ב"ש ברוב ההלכות והדינים המפוזרים במשניות ובברייתות, נתפלא לראות כי שיטתן של ב"ש קרובה הרבה או מעט לדרכי האיסיים ומנהגיהם. כן מצינו לב"ש כי יחמירו מאד בדיני הטומאות והטהרות וגם יחמירו באיסור מוקצה בשבת; וגם הם יזהירו מללמד תורה לכל אדם בלי בחינה ובדיקה יפה, וכדאיתא באבות דר"נ סופ"ה ב"ש אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר (יפה הגיה הר"י רייפמאן ז"ל "וכשר" במקום "ועשיר" וכדמשמע למטה מדברי ב"ה, וכעין זה הנוסח באבות דר"נ הוצאת ה' שעכטער בש"א אין שונין אלא לכשרים לבני אבות ולבני בני אבות וב"ה אומרים כו') וב"ה אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם מישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהן צדיקים וחסידים וכשרים ע"כ; והנה ב"ש וב"ה הורו כשיטת רבותן שמאי והלל עצמן שכך נהגו עם הבאים להתגייר כל או"א כפי

שיטתו (וכדאיתא בבבלי שבת ל"א א'). והנה למעלה כאן מבואר דמשנה ראשונה נתנה רשות לכל חכם, להכריע כפי דעתו אם כב"ש אם כב"ה בכל הלכה והלכה שנחלקו בהן, כמו שאמרו "או כדברי ב"ש כקוליהם וחומריהם או כדברי ב"ה כקוליהן וכחומריהן" וכבר ביארו בבבלי מ"ד ב' שאין המכוון שמי שעושה בדבר אחד כב"ש מוכרח לעשות בכל הדברים כמותן אלא שיכול לעשות בשאר הדברים כב"ה, אלא שלא יעשה בתרי חומרי דסתרי אהדדי באחד כב"ש ובשנית כב"ה, וכן בתרי קולי דסתרי אהדדי, ובמשנה ראשונה זו השתמש ג"כ ר"ג וכדתנן בשבת פ"א מ"ט "אמר רשב"ג נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן שלהם לכובס גוי ג' ימים קודם לשבת" ודין זה הוא כב"ש; עוד בביצה פ"ב מ"ו שר"ג החמיר בג' דברים לענין יו"ט כב"ש וגדולה מזו בבבלי יבמות ט"ו א' מעשה בבתו של ר"ג שהיתה נשואה לאבא אחיו ומת בלא בנים וייבם ר"ג את צרתה ע"כ וה"ז כב"ש באיסור כרת ולהקל, ובתלמוד שם השתדלו לתקן זה לומר שבתו של ר"ג איילונית היתה וכבר אמרו הגאונים דאשינויי לא סמכינן; ועוד אמרו בברכות פ"ד ה"א שלאחר שהעבירו את ר"ג מנשיאותו ביבנה נתוספו שם כמה ספסלים של תלמידי חכמים, ומבואר יותר בבבלי שם כ"ח א' שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבהמ"ד והיינו שהיה בוחן ובודק לכל תלמיד זמן מרובה, עד שנתברר לו שהוא ירא שמים ורק אז הכניסהו לבהמ"ד וגם זה כשיטת ב"ש באבות דר"נ הנ"ל, ועוד בבבלי ברכות מ"ג ב' הכריע כב"ש.

והנה בזמן ר"ג טרם שיצאה ב"ק עדיין היו החכמים מחולקים לשתי כיתות כת אחת היתה מתייחסת לב"ש ועשו כל דבריהן כמותן וכת אחרת לב"ה ועשו כל דבריהן כב"ה וכדאיתא בבבלי עירובין י"ג ב' שלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרין הלכה כמותינו והללו אומרין הלכה כמותינו יצתה ב"ק ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן והלכה כב"ה ע"כ, וכפי מה שאמרו בירושלמי כאן דביבנה יצתה ב"ק, וכפי מה שנשתדל להוכיח למטה שב"ק זו יצאה אחר שהעבירו לר"ג מנשיאותו הרי זה מוכיח שבאותו זמן עדיין היו שתי הכתות של ב"ש וב"ה בתוקפן ורק לאחר שנקבעה הלכה בכל דבר כב"ה ירדו תלמידי ב"ש מגדולתן ומעט מעט נתערבו בתוך תלמידי ב"ה עד אשר לא נודע כי באו בין החכמים, ורק אז נתבטלו השמות "ב"ש וב"ה" כי לא היתה עוד מחלוקת ביניהן שכולן תפסו כשיטת ב"ה. (וע' בספר דורות הראשונים ח"א עמוד רפ"ו שכתב דב"ש החולקין תמיד עם ב"ה הם החכמים שהיו עם שמאי בישיבה אחת והרי הם בני דורו שהיו כמאה שנים לפני חורבן הבית ורק המחזיקים בשיטתם אשר נקראו ע"י זה ב"ש וב"ה נמשך ובא בתוך ימי יבנה ע"ש והרי נעלמה ממנו משנה שלימה במע"ש

פ"ה מ"ז מי שהיו לו פירות בזמן הזה והגיע שעת הביעור בש"א צריך לחללן על הכסף ובה"א כו' ובזמן הזה דשם היינו לאחר החורבן ע' מפרשים שם והרי שב"ש וב"ה היו גם לאחר החורבן. שוב מצאנו בדד"ו ח"א צד 173 שכתב "דעיקר המחלוקת היתה בזמן הבית והאחרונים הנסיחוה כפי הנאות לזמנם" ואין זה מחוור וע"ע תוספתא מע"ש פ"ג וירושלמי שם ספ"א הרוצה לחלל מעות על הפירות בזמן הזה בין אלו ובין אלו קדשו כדברי ב"ש בה"א מעות כמות שהן ופירות כמות שהן). ונראה שעוד טרם שנקבעה הלכה כב"ה היו רוב החכמים וגדוליהם נוטין לקבוע הלכה בכל דבר כב"ה המקילין ע"פ רוב אלא שהנשיא לא הסכים לזה, והוא היה נוהג נשיאותו בדמים ובלי הסכמתו לא יכלו לעשות מאומה, אבל מיד כשהעבירוהו מנשיאותו נמנו החכמים וקבעו הלכה כב"ה בכל דבר כי לנהוג בכל דבר כב"ש לא היה רוב הצבור יכול לעמוד בו ולמען לא יתחלקו החכמים לשתי אגודות ולשתי תורות – כי ב"ש וב"ה נחלקו בפרטי המצות למאות – לכן הסכימו אז רוב החכמים וביניהם ע"ב זקנים (ע' זבחים פ"א מ"ג וידים סופ"ג) לקבוע הלכה לעולם כב"ה והחכמים המעטים שהיו מב"ש הוכרחו להרכין את ראשם נגד הרוב, ואז יצא הב"ק "אלו ואלו דברי א"ח הן הן אבל הלכה כב"ה" והוסיפו החכמים ואמרו "שכל העובר על דברי ב"ה חייב מיתה" והגזימו בזה כי חששו לתלמידי ב"ש הקיצונים שיחמירו על עצמן כב"ש ולאחר זמן עוד יורו לאחרים כב"ש ושוב תעשה תורה כשתי תורות; ולאחר כל זה עוד נמצאו יחידים מן תלמידי ב"ש שהיו מחמירין על עצמן כב"ש כמו ר' טרפון ור' אלעזר ב"ע בברכות פ"א ה"ו וז' ואמרו בשביעית פ"ד ה"ב "תרתין מלייא נהג ר' טרפון כב"ש וסכין בהדא ובק"ש" וזה היה לאחר שיצאה ב"ק כדמשמע בברכות שם.

והנה אחד שקבעו הלכה כב"ה בכל דבר, שוב אין צורך לנסות ולבחון את התלמידים הרוצים ללמוד בישיבה כי אין לנו עסק בהנהגת התלמיד בביתו ובסתר ואז יצאה הב"ק ביבנה "אין לכם עסק בנסתרות". ובלי ספק שמפני שנקבעה הלכה כב"ה ראו החכמים שצריכים לברר ולמנות כל ההלכות המעטות שב"ה הודו לב"ש וגם את ההלכות שב"ש וב"ה הפכו שיטתן דהיינו שב"ש הקלו בהן וב"ה החמירו בהן מפני שכבר נחלקו בהן החכמים ובמקצתן אמרו לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה (ע' בבלי כ"ח א') ועל מדוכה זו ישבו החכמים באותו זמן ובדקו כל הלכה והלכה שנחלקו בהן ב"ש וב"ה ומנו מספר אלה שב"ש הקלו בהן למען נדע כי בשאר ההלכות המרובות ב"ה הן המקילין והלכה כמותן וזהו שאמרו בבבלי ברכות כ"ח א' עדיות בו ביום נשנית ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבה"מ שלא פירשוה.

ונראין הדברים שהבת קול שיצאה ביבנה היינו מה שנמנו החכמים שביבנה והסכימו לקבוע הלכה כב"ה בכל דבר ושני הקולות קול אחד הוא מבית הועד שביבנה; ובת קול זאת היא שם מושאל מבת קול מן השמים וכעין ב"ק שביבמות פט"ז מ"ו וכ"ש בתויו"ט שם (ובזה תתיישב תמיהת התוספות בחולין מ"ד א' ד"ה "ורבי" דקיי"ל כב"ה משום ב"ק ולא חיישינן לב"ק שיצא מן השמים דהלכה כר' אליעזר במו"ק רפ"ג ובבלי ב"מ נ"ט ב').
והנה ברור הוא שדבר גדול כזה לדחות לגמרי כת חכמים שהיתה מורה הלכות כפי שיטת ב"ש כמאה וחמשים שנה ולקבוע הלכה ככת שכנגדן היה קשה מאד כי לא נקל היה לבטל מכל וכל את החכמים שהיו מב"ש וגם מחדדי טפי (בבלי י"ד א') ובודאי שעמדו הרבה על שמועותיהם אך לבסוף גברו תלמידי ב"ה המרובים וזהו שאמר ר' חסדא בסוטה שם "צער גדול היה להן".
והנה לעיל אמר ר' יוחנן בן נורי ראה היאך הלכה זו רווחת בישראל אם לקיים דברי ב"ש כו' בואו ונתקן שיהו הצרות חולצות ולא מתייבמות תני לא הספיקו להתקין עד שנטרפה השעה, נראה שריב"נ הציע תקנתו לפני ר"ג וחכמים טרם שהעבירוהו מנשיאותו שעדיין חששו לדברי ב"ש אלא שלא הספיקו לגמור את הדבד עד שהעבירו את ר"ג מנשיאותו והעמידו לראב"ע במקומו ואז קבעו החכמים הלכה כב"ה לעולם ושוב לא היה מקום לתקנת ריב"נ ועל ענין זה רמזו בשנטרפה השעה.

פרק ב

הלכה א

מה נפיק מן ביניהון בא על השנייה ע"ד דרבנין ביאות ערוה מפני שעשה כו'. — צ"ל: על דעתון דרבנין ביאת ערוה (פי' דמאמרו שקנה מקצת בראשונה עושה את השנייה כערוה ואינה צריכה ממנו גט) על דעתיה דר"ש אינה ביאת ערוה (פי' דשמא לא קנה מאמר בראשונה כל עיקר ולכך השנייה צריכה גט מספק, ונשמט כאן ע"י הסופר מן "ערוה" עד "ערוה") מפני שעשה כו'.

הלכה ב

והשנייה צריכה גט שמא קנה ייבום שמא קנה מאמר כו'. — צ"ל: שמא קנה ייבום שמא לא קנה מאמר (פי' לא קנה מאמר בראשונה ולפיכך האח השלישי שבא על השנייה יפה עשה שייבמה וצריכה גט אבל אם היה קונה מאמרה של ראשונה לא היתה השניה צריכה גט שביאת ערוה היא שהרי נתיבמה הראשונה) נפטרה מחליצה בביאת חברתה (פי' דשנייה אינה צריכה חליצה דאפי' אם קנה מאמר בראשונה כבר נפטרה שנייה

מחליצה בביאת חברתה, דאם קנה אותה במאמר הרי ייבמה בביאתו עליה) ר' זעורה כו' וקשיא קנה מאמר שתיהן מותרות לא קנה מאמר הראשונה אסורה ושנייה מותרת לא קנה (ונשמט ע"י הסופר מן "לא קנה" עד "לא קנה") מאמר אלא זיקה כו'.

הלכה ד

בר קפרא אמר כולהון יש להן הפסק כו'. — צ"ל: מילתיה דבר קפרא אמרה כולהון יש להן הפסק כו'.

רב אמר כלת בנו יש לה הפסק כו'. — צ"ל: כלת בתו יש לה הפסק מה ופליג כלת בתו ממקום אחר באת (פי' שבן בתו הולך אחר משפחת אביו) רב אמר זרע היוצא ממנו אסור (פי' היינו כלת בנו וכלת בן בנו עד סוף העולם ופירשתי כפי גירסת הגר"א).

[השלמות: **אשת חמיו אסורה מפני מראית העין**. —ע' שו"ת מהרש"ל סימן פ"ט שכתב בשם ירושלמי דאשת חמיו הוא בכלל ארור שוכב עם חותנתו.]

ר' יוסי בשם ר' אבהו שאל לר' יוחנן כו'. — צ"ל: ר' יוסי בשם ר' אבהו ר' לעזר שאל לר' יוחנן כו' (וכ"ה למטה בדברי בר מחלוקתו).

הלכה ו

ולא שנייה בן גוי שבא על בת ישראל כו'. — צ"ל: ולא שנייה בין גוי שבא על בת ישראל וילדה ואח"כ נתגייר וחזר ובא עליה וילדה (ונשמט ע"י הסופר מן "וילדה" עד "וילדה") בין ישראל שבא על גויה וילדה ואח"כ נתגיירה וחזר ובא עליה וילדה בכור לנחלה כו'.

המן בן המדתא וכי בן המדתא היה כו'. — צ"ל: המן בן המדתא האגגי וכי אגגי היה כו' (פי' שבתרגום שני לאסתר וכן במסכת סופרים פי"ג נתפרש ייחוסו של המן עד עמלק, וברור שייחוס זה היה מקובל אצל חז"ל והנה שם אגג אינו נמצא בייחוס זה ולכן דרשו כאן צורר בן צורר. אבל רשב"ם כתב בפה"ת במדבר כ"ד ז' כל מלכי עמלק נקראין אגג כמו כל מלכי מצרים קרויים פרעה ע"כ ביאור דבריו שאגג ופרעה הם שמות התואר אבל היו להם עוד שמות עצמיים ולפ"ז גם לפי פשוטו ניחא).

באלמנות שומטין של מפיבושת. — צ"ל: בא למנות שומטין של מפיבושת (פי' כל הדברים שנשמטו ונאבדו ממנו כ"כ בספר נועם ירושלמי).

הלכה ז

כאן בודאי כאן בספק קדמו וכנסו כו'. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: כאן בודאי כאן בספק הדא דאת אמר בשחלץ ואח"כ ייבם אבל לייבם בתחילה אסור שמא ימות אחיו ונמצא כבא על אחות יבמתו: קדמו וכנסו אין מוציאין מידן. תני אחד ישראל ואחד כהנים כסדר הזה (פי' דאפי' כשהם כהנים אם קדמו וכנסו אין מוציאין מידן וכעין זה בבבלי כ"ד א')

א"ר חסדא הדא אמרה הבא על אחות זקוקתו לא פסלה מן הכהונה כו' לא פסלה מן הכהונה: הלכה ח'. מתו לזה אח כו'.

הלכה יא

לכשיבואו שנים ויאמרו זה הוא שקידש. — צ"ל: ויאמרו לא זה הוא שקידש (פי' דאז הוא חייב להוציאה).

פרק ג

הלכה א

תני בשם ר"ש אם קדמו וכנסו יקיימו והן שבעלו שניהם כאחת. — פי' לאו דוקא כאחת ממש שא"א לצמצם אלא שעברו שניהם ובעלו אפי' זה אחר זה אבל אם לא בעל אלא אחד בלבד ה"ז אסור לקיימה ולבעול פעם שנית כמבואר למטה.

הראשון אסור לבעול בעילה שנייה שמא ימות אחד מהן כו'. — צ"ל: שמא ימות השני ונמצא כבא על אחות יבמתו.

היה לראשונה צרה חלץ לה נפטרה צרתה ובא עליה כו'. — צ"ל: היה לראשונה צרה (פי' במת השני) חלץ לה נפטרה צרתה בא עליה (פי' ולא חלץ לה) ביאת איסור היא ולא נפטרה צרתה בא עליה וחלץ לה לא נפטרה צרתה מה נפשך אם בחליצה כו'.

היה לשנייה צרה כונס את הצרה ומקיים את אשתו כו'. — צ"ל: היה לשנייה צרה (פי' ד' אחין שב' מהם נשואין ב' אחיות ומתו וכנס א' מן האחין לראשונה ומת האח השני והיה צרה לשנייה ואליבא דר"ש דלעיל) כונס או חולץ את הצרה ומקיים כו' ויהא אסור בצרה משום צרת אחות אשתו (פי' ואחות אשתו היא אחת מט"ו עריות שפוטרות צרותיהן) א"ר יודן כו'.

[השלמות: **נמצאתה עושה צרה לאחר מיתה**. — פי' לאחר שמת בעלה היא נעשית צרה ליאסר ליבמה.]

שנייא היא הכא שכבר נראה לפטור בה. — צ"ל: שכבר נראה לקנותה (פי' שאם רצה היה יכול לייבמה).

ברם כמ"ד חליצה קנין אומרים לו עבור על דברי תורה. — מזה מוכח דלשיטת הירושלמי כה"ג שקידש את האלמנה לוקה אפי' בלא בעל וכאביי שחולק על רבא בבבלי קידושין ע"ח א'.

הלכה ג

מתה הראשונה על דעתון דרבנין מותר בשנייה. — צ"ל: על דעתון דרבנין אסור בשנייה על דעתיה דר' לעזר מותר בשנייה.

הלכה ד

כמה דרבנין דתמן אמרין המאמר קונה ומשייר כן ר"ש אומר קונה ומשיירה ר"ש כו'. — צ"ל: כמה דרבנין דתמן אמרין (פי' לעיל ה"ד א"ר זעירא עד אנא תמן שמעית כו') ר"ש אומר אין זיקה נופלת למקום זיקה כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מלעיל פ"ב ה"ב).

אפי' כן אשתו עמו והלז תצא משום אחות אשה אמר לא אמרו כו'. — יש להחליף ולתקן וכצ"ל: והלזו תצא משום אחות אשה וההיא דא"ר אבהו בשם ר' יוחנן אפי' קידושי מאה תופסין בה דלא כב"ש או לא אמרו ב"ש אלא ע"י זיקה וע"י מאמר (ובזה סוף הלכה זו וע' פ"מ שנדחק בזה).

הלכה ט

[השלמות: **כדי לזוק צרתה לאביה.** —פי' כדי שתהא צרתה זקוקה לאביה ולזוק" היא מלשון זוקק כמו לבור (כלאים רפ"ב) מן בורר.]

עד כדון בשלוה הזקן ושיעבד הזקן כו'. — העיקר כפירוש פ"מ וכן מבואר בשו"ת מיוחסות לרמב"ן סימן ע"ו ויש בה ט"ס ע"ש.

הלכה יב

אם בא על השנייה חייב שתים כו'. — צ"ל: אם בא על השנייה בחיי אשתו חייב שתים כו' (וזה שייך על משנה י"א).

[השלמות: **שנייא היא הכא מפני תיקון העולם.** — הוה מצי לשנויי דמתניתין כר"מ ור' יהודה ומה דאמר ר' ירמיה כר' יוסי (כדאיתא לקמן פ"ד ה"י) אלא עדיפא קמשני דאפי' לר' יוסי מפרישין כדי לידע אם הולד כשר; אבל פנויה שנאנסה בין כך ובין כך הולד כשר אלא שלא יהיה ידוע אם הוא מן הראשון או מן השני.]

פרק ד

הלכה א

היתה כשרה ונתחללה כגון אלמנה לכה"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט מ"ד כו'. — צ"ל: כגון אלמנה לכה"ג וגרושה וחלוצה מאן דאמר כו' (פי' גרושה וחלוצה אפי' לא

נתחללה אסורה לכהן והמלות "לכהן הדיוט" אשגרת לישנא היא מלקמן פ"ז מ"א וסוטה פ"ח מ"ט, וע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ה, עמ' 4).

ר' יודן בעי חלץ לה מעוברת והפילה נישמעינה כו'. — יש להחליף ולתקן וכצ"ל: חלץ לה מעוברת והפילה צרתה מה שתהא מותרת להינשא נישמעינה מן הדא הרי כו' את ששמו מחוי יצא זה שאין שמו מחוי הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת יכול את אמר תהא צרתה מותרת להינשא ת"ל להקים לאחיו שם בישראל עד שתדע כו' את שאין שמו מחוי יצא זה ששמו מחוי כמה דאת אמר צרתה לא תינשא כו'.

[השלמות: **והוא שיצא ראשו ורובו**. — פי' ראשו ביצא כדרכו או רובו ביצא דרך מרגלותיו (אלגאזי רפ"ח דבכורות).]

הלכה ב

היו לפניו ב' זתים אחד של חלב וא' של שומן ואכל א' מהן וחבירו מונח בתוכה כו'. — צ"ל: וחבירו מונח לפניו אינו חייב על ספיקו אשם תלוי היה חבירו מונח (והסופר השמיט מן "מונח" עד "מונח") בתיבה ואבד המפתח מאחר שאלו אמצא כו' הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת (פי' ושנינו במשנה ב' דאם ילדה בן קיימא יוציא וחייבין בקרבן) עד שלא יוודע לו אם בן קיימא הוא אם אינו בן קיימא יביא אשם תלוי הדא אמרה שאינו מביא כו'.

ר' חזקיה ר' חייה בר בא קיימא ר' זעורא קמינן מאחר כו'. — צ"ל: ר' חזקיה ר' זעורא קיימה ר' חייה בר בא מאחר כו'.

את ש"מ שהאשה מעוברת וחוזרת ומתעברת. — העיקר כגירסת ק"ע שצ"ל: את ש"מ שהאשה מעוברת אינה חוזרת ומתעברת (וכ"ה בנדה פ"ג ה"ד דף נ"א רע"א, ומוכח לה מדתנן סתמא "הולד כשר" דמשמע אפי' ילדה תאומים ואי אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת יש לחוש דולד א' מהתאומים הוא בן ט' לראשון והשני בן ז' לאחרון ושני הולדות בספק ממזר ומדאין חוששין לזה מוכח ששני הולדות הן מהראשון או שניהם מהאחרון).

הא כיצד עושין שיפיות ביניהן ומחלקין נכסי המת נמצאת אומר כו'. — צ"ל: ומחלקין נכסי המת מת הספק עד שלא עשו שיפיות ביניהן הרי כאן אחין ודאי ויבם ספק וכולן שוין בנכסי המת (ונשמט ע"י הסופר מן "המת" עד "המת") נמצאת אומר שיפיות באחין (פי' שכבר הספיקו היבם והספק להתפשר ביניהן, ופירוש אחין כאן קרובים כמו שאמר אברהם ללוט "כי אנשים אחים אנחנו" בראשית י"ג ח') הפסד לאחין (פי' מפני שכבר נטל הספק מחצה והיבם מחצה וכשמת הספק חולקים האחים ביניהם את חלקו של

הספק אבל מה שנטל היבם מנכסים אלו כבר זכה בהן ואין לאחים עסק בהן) תחרות באחין (פי' שאם לא התפשרו היבם והספק ביניהם ובתוך כך מת הספק) שכר באחין (פי' דבזה האופן האחים חולקים ביניהם את כל נכסי האח המת מפני שעדיין לא זכה היבם במחצית הנכסים והרי נשתכרו האחים בהתחרות שהיה בין היבם והספק).

הלכה ד

[השלמות: **א"ר יוסי לצדדין כו'**. (ע' רא"ש כתובות פ"ח סימן י"ג ורמב"ם פכ"ב הי"ד מאישות) וצ"ל: לצדדין היא מתניתא כונס ומגרש (פי' ואז יכול לשלם כתובתה ולמכור) או מחזיר והיא שוברת כו'.]

הלכה יא

[השלמות: **לחדשים שלימין דתנינן דייה חודש'**. — צ"ל: לחדשים שלימים **דלא כן ניתני** דייה **חודש**.]

ר' אבא בר זוטרא בשם שמואל כל שהוא בה"י רבה באל"ף רבה. — צ"ל: כל שהוא בהרבה הרי הוא בארבה (וכ"ה בנדה פ"א ה"ד דף מ"ט ב' ובב"ר פ"כ אות י"ג; וביאור זה שדורש המקרא "הרבה ארבה" בראשית ג' ט"ז והוא לשון כפול שכל אשה היולדת לחדשים רבים דהיינו לתשעה הרי היא מרבה גם בימים דהיינו שיולדת לחדשים שלמים ולא למקוטעין, אבל האשה שיולדת לחדשים מועטים דהיינו לשבעה היא ממעטת ג"כ בימים ויולדת למקוטעין ולפ"ז אין קושיא מר' בא אר' בא דכאן שהוא לט' חדשים אמר שאינה יולדת למקוטעין אבל לעיל שהוא לז' חדשים כמו שאמר מקצת מן הראשון ומקצת מן האחרון וחמשה שלמין באמצע בזה מודה שיולדת למקוטעין).

ודע שלפנינו בב"ר שם מסיים בסוף מאמר זה "כל שהוא במאתים ושנים עשר יום חי", וברור שכל זה אינו מגוף המדרש אלא פירוש הוא שנוסף בספרים ע"פ ביאור ר' בחיי על מאמר זה על המקרא הנ"ל וכן מדברי ר' בחיי שם נראה שלפניו לא היתה הוספה זו במדרש וכן נראה מהפירוש המיוחס לרש"י במדרש שם ע"ש.

בקורת משל מלכות עיברה. — צ"ל: בקורת משל מלכות עברה (פי' שהלכה דרך עירו של רבי).

[השלמות: **בקורת משל מלכות**. — בקרא בלשון סורית עדר וכעין זה תרגום אונקלוס דברים יין י"ג ותפס מלה סורית שלא לכפול מלת עדרו וכ"ה בישעי' ס"ה יו"ד ויואל א' י"ח.]

ר"מ חשש לגיטין ר' יודה חשש לוולד כו'. — צ"ל: ר"מ חשש לגיטין (וכפירוש ק"ע) או לוולד (פי' שבמקום שאין חשש גיטין כמו באנוסה הוא חושש לוולד) ר' יודה חשש

לוולד כו' אין תימר דלית ר"מ חושש לגיטין ליתני ארוסות ינשאו מיד ר' זעירא בשם ר' גידל ממאנת אינה כו'.

ובדמים ר' יודה אומר מטמא מעל"ע כו'. — צ"ל: ובדמים ר' יודה אומר דייה שעתה (פי' בגיורת אבל שפחה אפי' קודם שנשתחררה היא מטמאה מעל"ע כדמוכח בנדה פ"ב ה"א) ר' יוסי אומר מטמאה מעל"ע אמר רבי נראין דברי ר' יוסי בדמים ודברי ר' יהודה בוולד (וכ"ה בנדה פ"א ה"ה דף מ"ט ב' ובבלי כתובות ל"ז א') א"ר חנינה כו' בגין דאמר רבי נראין (פי' ויהיה ביאורו שנראין דברי ר' יהודה לר' יוסי וחזר בו ר' יוסי בוולד) כו' חוץ מעיגול של דבילה כו' (פי' הוא בתוספתא טבול יום פ"ב דר' יהודה וחכמים נחלקו בדין הכשר עיגול של דבילה ואמר שם רבי נראין דברי ר' יהודה בדבילה שמינה שלא גירסה ודברי חכמים בדבילה שמינה שגירסה; כ"ה הגירסא שהעתיק הר"ש שם פ"ג מ"ג ולפנינו ט"ס בתוספתא. וע' ק"ע כאן שכתב "דעיגול של דבילה היא בתוספתא תרומות פ"ד" והנה שם אינו נזכר כל עיקר עיגול של דבילה וצ"ל "פ"ה" אבל גם שם לא נמצא שרבי יאמר נראין כו').

אמר יאות סבא ידע פירקי גיטא. — צ"ל: ידע פרקי גרמיה (כ"ה בתענית פ"ב הי"ד ושם [עמ' 292] ביארתי).

א"ל לא רבי דילמא חרון אמר מן מה הן דשנה רבי כו'. — ע' ביאור סוגיא זו בתענית שם.

לא דרשב"ל פליג (פי' דלר' יוחנן דאמר סתם משניות דרבנן ודא הלכה כסתם ורשב"ל נמי דאמר סתם משניות דר"מ אינו חולק על ר' יוחנן בהלכה דודאי הלכה כסתם) אלא דו חמי רוב סתם משניות דר"מ (פי' שאינו חולק אלא סתמא מני דלר' יוחנן היא כרבנן ולרשב"ל היא כר"מ אבל לענין הדין הכל מודין דהלכה כסתם).

ר' זעירא בעא קומי ר' מנא הידינו רבה רבה דמתניתא רבה דאולפנה כו'. — צ"ל: ר' עזרא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68) בעא קומי ר' מנא כו' דר' לעזר אמרה רבה דמתניתא כד שמע דתני לה ר' חייה בשם ר"מ אמר יאות סבא ידע פרקי גרמיה נאמר אולפן קביל מן רבה החולצת מונה כו' (ומה שבינתיים מיותר ונכפל בטעות ע"י הסופר מלפני זה; וביאור הוכחה זו שאם נאמר רבה דאולפנא למה היה ר' אלעזר מצטער תחילה דאף שר' אלעזר שאל לרבו ולא היה לו אולפנא דמתניתא כר"מ, שמא יש לו לר' יוחנן אולפנא דמתניתא כר"מ כענין שאמרו למעלה פ"א ה"ב "ר' אבהו אית ליה אולפן הלכה כר"מ אנן לית לן אולפן", אבל אי אמרינן רבה דמתניתא ניחא דר' אלעזר ודאי שאל תחילה לרבה דמתניתא ואמר לו דמתניתא סתם נשנתה ולכן היה מצטער עד ששמע

דתני לה ר' חייה בשם ר"מ ובדברינו יתיישב כל מה שפקפק בזה בספר דורות הראשונים ח"ב עמוד 108 ע"ש).

[השלמות: **אעפ"כ כנסה כו'**. — כעין זה לקמן פי"ג ה"ב [י"ג סוע"ג].]

הלכה יב

ומהו להערים וכי ר' טרפון אביהן של כל ישראל כו'. — צ"ל: ומהו להערים (פי' מי שנפלו לפניו ד' יבמות מד' אחין ואין בדעתו שתהיינה לו ד' נשים ורוצה להערים ולקיים בכולן מצות יבום ולגרש אחת או שתים או שלש מהן אם מותר לו לעשות כן) וכי ר"ט אביהן של כל ישראל לא הערים קידש כו' (פי' וא"א שהיה בדעתו לקיים שלש מאות נשים אלא לגרש הרבה מהן כשיפסקו שני בצורת) תמן אין כל אחד ואחד ראוי להאכיל בתרומה (פי' דרק כהנים יכולין להאכיל בתרומה ואפשר שלא היו במקומו הרבה כהנים שהיו צריכין לנשים ולכן היה מותר לר"ט להערים) ברם הכא כל או"א ראוי לייבם (פי' דכאן כשיש לו עוד אחים אפי' קטנים ממנו אף שמצוה בגדול לייבם מ"מ כיון שדעתו לגרשן אח"כ יותר נכון שכל או"א מן האחין ייבם אשה אחת על מנת לקיימה).

פרק ה

הלכה א

ר"ג בר"ש אומר המאמר או קונה או לו קונה כו'. — צ"ל: ר' גמליאל כר"ש המאמר קונה או לא קונה ורובא מדר"ש (פי' שר"ג ס"ל יותר מר"ש כו').

[השלמות: **טעמא דר"ש קנה הראשון קנה השני כו'**. — צ"ל: לא קנה השני כו' פטר הראשון פטר השני (פי' שהגט פוטר ומשייר) לא פטר הראשון לא פטר השני (פי' מה שלא פטר הראשון אף השני לא פטר).]

אם תאמר יש מאמר אחר מאמר לא נפטרה באותו הגט כו'. — צ"ל: לא נפטרה בחליצה בלא גט אם תאמר אין מאמר אחר מאמר נפטרה בחליצה בלא גט.

אפי' כן אין מאמר אחר מאמר לא אמר ר"ג אלא ע"י גט כו'. — יש לתקן ולהפך וכצ"ל: אפי' כן אין מאמר אחר מאמר וההוא דמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן אפי' קידושי מאה תופסין בה דלא כר"ג או לא אמר ר"ג אלא ע"י זיקה וע"י מאמר (ובזה גמר ההלכה וע' בפ"מ שנדחק בזה).

הלכה ב

אם תאמר אין הגט פוטר יותר ממה שקנה מאמר יבם אמר כו'. — צ"ל: יותר ממה שקנה מאמר יימר (פי' היבם יאמר) לא פטר גיטו אלא מה שקנה מאמרו וייבם אם תאמר אין

הגט פוטר כל מה שקנה מאמר אין זו כריתות (פי' ומאחר שאין זו כריתות יהא מותר נמי לייבם).

הלכה ג

חליצה ע"י שעיקרה פסולה פוטרת. — פי' שבחליצה הוא פוסלה עליו לעולם והיינו "עיקרה פסולה" ולכך אין הפרש בין חליצה כשירה לפסולה.

הלכה ו

על דעתיה דרבי מהו למאמרו שיהא מאמר כו'. — צ"ל: על דעתיה דרבי מהו שיהא מאמר כו' ביאת גדול גומרת מאמרו קונה ומשייר ביאת קטן אינה גומרת מאמרו כו'.

הלכה ח

ג' יבמות ליבם אחד עשה מאמר בזו ובעל לזו ונתן גט לשלישית כו'. — צ"ל: ובעל לזו וחזר ועשה מאמר לשלישית (כגירסת ק"ע וכ"ה בתוספתא פ"ז) ר"נ אומר הראשונה צריכה גט ואין אחר בעילה כלום ק"ו ומה אם חליצה שהיא פוסלתה מן הכהונה חליצה אחר מאמר אין אחריה כלום ביאה שאינה פוסלתה מן הכהונה בעילה אחר מאמר אינו דין שלא יהא אחריה כלום וחכמים אומרים אסור בקרובות כו'.

פרק ו

הלכה א

ויבמה אפי' מן הצד. — פי' דקונה בביאה שלא כדרכה אף שבשעת מעשה שכבו שניהם על צדם וכ"ש ביאה כדרכה מן הצד או שהוא למטה והיא למעלה דקנאה אף שאין זה מקיים מצוה כהלכתה דכתיב יבמה יבא עליה (וע' בנודע ביהודה מהד"ת אה"ע סכ"ג).
א"ל רשב"ל והלא כל הטמאות שהיא מטמא אינה מטמאה אלא עד בית השיניים כו'. — צ"ל: והלא כל הטומאות שהן מטמאות שם הן מטמאין (פי' שאם נגע שרץ וכיוצא בזה במקום שנראה אצל התינוקת ה"ז טמאה שאין זה בית הסתרים ופשיטא שהדם מטמא שם ומאי קמ"ל) אלא עד בין השיניים תני ר' זכאי עד בין השיניים ובין השיניים כלפנים (פי' ואין הדם מטמא שם).

הלכה ב

יכול אפי' אנס ת"ל לא יחלל זרעו בעמיו כו'. — צ"ל: יכול יאנס יכול יערה ת"ל לא יחלל זרעו בעמיו לא יחול ולא יחלל אפי' באונסין כו'.

ליידא מילה איתמר חלל לא דממזר רוב מן החלל כו'. — צ"ל: לא ממזר דרובה מן החלל (פי' הרי ממזר יותר רבותא מן החלל וליכתוב "ולא יעשה ממזר לזרעו" וש"מ שאינו עושה ממזר).

הלכה ג

דר' לעזר ור"ש נאמר כאן הוייה ונאמר להלן ובת כהן כו'. — צ"ל: נאמר כאן הוייה ובת כהן כי תהיה לאיש זר ונאמר להלן הוייה כי תהיינה לאיש שתי נשים (דברים כ"א ט"ו) מה הוייה שנאמר להלן נישואין (פי' דהא כתיב וילדו לו) כו'.

מה אם בישראל שאין ביאתו פוסלתה מן הכהונה ביאתו פוסלתה מן התרומה כו'. — צ"ל: מה אם בישראל שאין ביאתו פוסלתה מן הכהונה אירוסין פוסלתה מן התרומה כה"ג באלמנה שביאתו פוסלתה מן הכהונה אינו דין שתהא אירוסין פוסלתה מן התרומה לא אם אמרת כו' הואיל והוא מאכיל את אחרות לא תהא אירוסין פוסלתה מן התרומה כו'.

אית לך מימר הדא משום שהוא ראוי לאכול והכא משום שהוא ראוי להאכיל. — צ"ל: אית לך מימר הדא משום שהיא ראויה לאכול לא משום שהוא ראוי להאכיל והכא משום שהוא ראוי להאכיל.

פרק ז

הלכה א

בעבד שקנה עבדים ע"מ שיהיה לרבו רשות בהן כו'. — העיקר כגירסת מראה הפנים ופירושו.

חנניה בן אחי [ר'] **יהושע אומר וולד בהמת מלוג כוולד שפחת מלוג**. — צ"ל להפך וכגירסת ק"ע.

מתיב שמואל לרב ע"ד דאת אמר משל אשה הן מעתה לא יטול הבכור פי שנים כו'. — צ"ל: מעתה יטול הבכור פי שנים (פי' לדידך דסברת דוולד שפחת מלוג לאשה דוולד כאם עצמה ואינו כפירות א"כ יטול בו הבכור פי שנים ואלו בתוספתא בכורות פ"ו וכן בבבלי ב"ב קכ"ג ב' תניא דלרבנן החולקין על רבי אין הבכור נוטל פי שנים בוולדות ולא בכל שבח דממילא) א"ל הגע עצמך שהכניסתן קטנים וגדלו שאת מודה לי שהן של אשה ואין הבכור נוטל בהן פי שנים.

הלכה ג

ואנן חמיי ציבורא דלא מיכלון א"ר יוסה הדא אמרה אין העבד פוסל כו'. — צ"ל: ואנן חמיי ציבורא דלא מיכלון: פוסל (פי' הא דתנן דר' יוסי אמר העובר פוסל ואינו מאכיל, ומ"ש לפנינו בינתיים מיותר ונשתרבב מלמטה ה"ד) את מי שהוא ראוי לאכול ולא מאכיל את מי שאינו ראוי לאכול תני ר' ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו היתה לה בת מאכלת ר' אימי בשם ר' יוחנן שכן היא ראוייה לתופסן מן המזונות מעתה אפי' אין לה בת ראויה היא אשתו לתפסן מן המזונות (ונשמט מן "המזונות" עד "המזונות") ראויה היא לתבוע כתובתה ולאבד מזונותיה וקשיא תרומה מד"ת כו'.

הלכה ד

[השלמות: **אמר ר"ש בזו מדת הדין לוקה**. — כעין זה אר"ש בתוספתא טהרות פ"ג וע"ע ע"ז פ"ד הי"ב.]

חרש פוסל לא כן תני ר"ח אשתו של חרש ושל שוטה טובלת כו'. — צ"ל: והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין (פיסקא היא ממשנתנו) לא כן תני ר"ח אשתו של קטן ושל שוטה טובלת כו' חד אמר בקטן פסול וחורנה אמר בקטן יבם (ונוסח שלפנינו הוא שיבוש שמשנה שלימה שנינו ברפי"ד דחרש שנשא אשה צריכה גט וכיון דרבנן תקינו לה נישואין בעלה החרש פוסלה וכן אמרו בבבלי ס"ח א' בת כהן לישראל חרש פסיל לה דהא קניא בתקנתא דרבנן וע' עו"ש ס"ט ב' ותוספתא סופי"א).

ספק שהביא ב' שערות ספק שלא הביא ב' שערות כמי שהביא ב' שערות להאכיל. — צ"ל: כמי שלא הביא ב' שערות שלא להאכיל (פי' שהולכין לחומרא ואם הוא כהן ונשא בת ישראל אינו מאכילה בתרומה).

הלכה ה

אשתו של חרש ושל שוטה טובלת כו'. — צ"ל: אשתו של קטן ושל שוטה כו' (ע' מ"ש לעיל ה"ד).

לא שמיע להההוא דמר ר' ירמיה בשם רבנן ור' בא תריהון אמרין בת גר כו' את אסור באלמנתו וכל שזרעו פסול כו'. — צ"ל: את אסור באלמנתו לכן צריכה בשהיתה אמה מישראל כו' (ומה שבינתיים מיותר ונכפל בטעות מלעיל, וע"ל פ"ח ה"ג ובבלי ע"ז א').

הלכה ו

התיב ר' ירמיה הרי אלמנה שזינתה הרי אין לה אלמנות כו'. — צ"ל: הרי יבמה שזינתה כו' (פי' שאין קידושין תופסין בה כלעיל פ"א ה"א כן כתב בספר נועם ירושלמי).

ושמעית ר' יוחנן ור' ישמעאל בני יישוע ובת כהן כו'. — צ"ל: ושמעית ר' יוחנן בשם ר' ישמעאל בשם ר' יהושע ובת כהן כו' יאות אין ממזר כר' יהושע שאין ממזר אלא מאשה שהיא אסורה עליו איסור ערוה וחייבין עליה מיתה (פי' ודלא כמו שאמרו למעלה דר' יוחנן אמר זה בשם ר' ישמעאל דקשיא עלה מעבד הבא על בת ישראל שהולד נמי ממזר אלא דר' יוחנן אמר זה בשם ר' ישמעאל שאמר בשם ר' יהושע ור' יהושע לטעמו דאמר לעיל פ"ד מי"ד שאין ממזר אלא מחייבי מיתה בלבד אבל לא מעבד וגוי ויפה דרש ר' יהושע מן ובת כהן וגו' וע' בבלי ס"ח ב'; והנה הרב סה"ד שגה בזה שכתב בסוף אות יו"ד ר' ישמעאל ור' יוחנן ור' מתניא על שם בני יושיע ירושלמי יבמות דף ח' סוע"ב).

פרק ח

הלכה א

א"ר הילא לא למדו תחת תחת אלא דברים האמורים בפרשה טומטום כו'. — צ"ל: א"ר הילא כמה דאת אמר תמן לא למדו תחת תחת אלא לדברים האמורים בפרשה טומטום ואנדרוגינס ממקום אחר באו (ביאור זה דשנינו בבכורות נ"ז א' הכל נכנסין לדיר להתעשר חוץ מן הכלאים והטריפה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום, ובבבלי שם אמרו דהכל מרבה טומטום ואנדרוגינס ועוד אמרו שם דכל אלו הפסולין למעשר ילפינן תחת תחת מקדשים דתניא אצל קדשים שור או כשב פרט לכלאים כו' כי יולד פרט ליוצא דופן יהיה שבעת ימים פרט למחוסר זמן תחת אמו פרט ליתום והקשו על זה וליגמר נמי מקדשים להוציא טומטום ואנדרוגינס וע"ש מה שתירצו; וכפי הנראה בתלמוד הירושלמי שהיה על בכורות תירצו באופן אחר שלא למדו מעשר מקדשים בג"ש תחת תחת אלא לדברים האמורים בפרשה עצמה של קדשים אבל טומטום ואנדרוגינס שפוסלין בקדשים לא מפרשה זו למדו אלא מדכתיב בשלמי צאן ויקרא ג' ו' זכר או נקבה ותני בספרא שם זכר ודאי ונקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינס) וכא לא למדו תושב ושכיר תושב ושכיר אלא לדברים האמורים בפרשה אונן ממע"ש בא.

[השלמות: **כמי שהוא מופנה מצד א'**. — פי' ולר' ישמעאל למדין ע' יומא פ"ח ה"ג [מ"ה ע"א] וסנהדרין פ"ז ה"ח (כ"ד סוע"ד).]

כההיא דאמר ר' אילא בשם ר' יסא הלוקח עבדים ערלים מן הגוי ע"מ למוהלן ר' יסא כו'. — צ"ל: הלוקח עבדים ערלים מן הגוי ע"מ למוהלן כעבד איש הוא את מוהלן בעל כרחן על מנת שלא למוהלן כבן איש הוא אין את מוהלן בע"כ ר' יסא בשם ר' יוחנן כו' (וכ"ה למטה בסוף עמוד זה וע' בבלי מ"ח א').

גר תושב צריך לקבל עליו ע"מ שיהא אוכל נבלות כו'. — צ"ל: על מנת שלא יהא אוכל נבלות (וכ"ה במסכת גרים רפ"ג וע' נחלת יעקב שם) א"ר הילא יאמרו הדברים ככתבן (פי' מקשה למה הצריכו לגר תושב שיקבל עליו שלא יאכל נבלות ויקיימו הדברים ככתוב בתורה דגר תושב מותר לאכול נבלות) כו' גר תושב אין מקבלין אותו עד שיקבל את כל המצות שכתוב בתורה חוץ מאיסור נבלות (כ"ה בבבלי ע"ז ס"ד ב') אית תניי תני גר כו' ר' חייא בר אשי גר תושב אין מקבלין אותו עד שיכפור בע"ז ומבטלה כגוי (ע' בבלי ע"ז שם) א"ר זעירה מדברי כולהון עד שיכפור בע"ז ומבטלה כגוי דל כן כו'.

[השלמות: **יאמרו הדברים ככתבן**. — כעין זה בכתובות פ"ד ה"ד (כ"ח ע"ג).]

ר' חזקיה בשם רבא הא כיני מצא בתוכה תינוק כו'. — צ"ל: ר' חזקיה בשם רבא בר בינא (נזכר בסנהדרין פ"ג ה"ג ובחידושי רמב"ן מ"ז ב' העתיק "ר' חזקיה בשם ר' ביני" וגם זה ט"ס) מצא בתוכה תינוק כו' (ומכאן נובעין דברי הרמב"ם בפ"ח ה"כ מעבדים ע"ש) אלא וכל עבד איש מקנת כסף עבד איש את מוהלו בע"כ בן איש אין את מוהלו על כרחו (כן העתיק רמב"ן בחדושיו שם).

[השלמות: **המשוך והנולד מהול כו'**. צ"ל: המשוך והנולד מהול לא יאכלו בתרומה (ומה שבינתיים מיותר ונגרר כאן אגב ריהטא מלמטה "המשוך והנולד מהול והמל עד שלא נתגייר צריך להטיף ממנו דם ברית").]

שנייא היא הכא שלא הוסיף בה קניין אחד לפסול. — צ"ל: קניין אחר הפסול.

הלכה ב

ר' זעירא מקלס ליה דו משים מילתא על בררא. — צ"ל: מקלס ליה דו מקים מילתא על בררא (וכעין זה לקמן פט"ו סוה"ד דף ט"ו ע"א).

ר' יוסי בשם ר' חנינה בעטרה העליונה. — פי' שהעטרה הולכת באלכסון מלמעלה למטה שלמעלה העטרה רחוקה מן הגוף יותר מלמטה וכשנשאר בעליונה של עטרה משהו נשאר כנגדה מלמטה הרבה.

הלכות רופאין שפצוע דכא חוזר וכרות שפכה אינו חוזר. — פי' שפציעה בין בגיד בין בבצים אפשר שתתרפא אבל כריתה בין בגיד ובין בביצה א"א שתתרפא לעולם; וכן מצאתי בספר אגרת בקרת להגאון יעב"ץ ז"ל שפירש כן ואין אנו צריכין כל עיקר למה שהגיה כאן הגאון נודע ביהודה מהד"ק אה"ע סימן ו' ע"ש.

הלכה ג

תני ר' זכייה קומי ר' יוחנן בת גר עמוני כשירה כו'. —צ"ל: בת גר עמוני פסולה (פי' מאחר שאביה פסול) בת גיורת עמונית כשירה (פי' דמאחר שאמה כשירה בקהל בתה כשירה אף לכהונה).

עברת בידך ג' נהרין ואתבדת. — נראה שג' הנהרות הם ירדן נחל ארנון ופרת; וע' שבת פ"ז ה"א דף ט' ע"א הנוסח "ואיתברת" פי' נשברת ואין לברר הנוסח הנכון.

ר' יוסי בשם ר' יוחנן לא צריכה כשהיתה אמה מישראל כו'. — צ"ל: ר' יוסי בשם ר' יוחנן לכן צריכה כו' (ע"ל פ"ז ה"ה ומ"ש שם, עמ' 350).

האיך עביד גר עבד עמוני שנשא לגיורת שפחה כו'. — צ"ל: האיך עביד עבד עמוני שנשא שפחה כו'.

הלכה ו

א"ר מנא מגחך הוה עמיה כו'. — כעין זה בעירובין פ"ח ה"ט דף כ"ה ע"ב וע' מ"ש שם (עמ' 210).

ריב"א אמר שמועתא על בת ישראל שנישאת לכהן ריי"א אוכלת בתרומה ואינה אוכלת בחזה ושוק. — פי' כשמת בעלה הכהן ואוכלת בשביל בנה דכשבעלה קיים משנה שלימה היא בזבחים פ"ה מ"ו דאוכלת בחזה ושוק וע' בבלי פ"ז א' שיטה אחרת בזה.

ר' הילא מייבמין את אשתו הדא אמרה אין חלוקין על דברי ר' יהודה כו'. — צ"ל: הדא אמרה חלוקין על דברי ר' יהודה קידש חוששין לקידושיו נתקדש חוששין לקידושיו (פי' אטומטום קאי וכ"ה בתוספתא פ"א). נבעל נפסל מן התרומה כנשים (פי' עלה דשנינו באנדרוגינס דלא נישא קאי) ר' ניחא בר סבא כו' פוסלת צד נקיבתו של זה ונתחלל צד נקיבה שבו (ד' מלות הללו נשמטו מכאן ונשתרבבו למטה בשורה שלישית) מאכיל את נשיו מאכיל את עבדיו מאכיל את נשיו מכח זכרותו מאכיל את עבדיו מכח זה וזה ר' יעקב בר זבדי כו'.

אמר רבי בקשתי ולא מצאתי דברי בן שמוע כו'. — צ"ל: בקשתי למצות (וכעין זה אמר רבי במנחות י"ח א' ע"ש) דברי בן שמוע באנדרוגינס וחברה עלי חבורה למה משום שלא לגלע בו.

פרק ט

הלכה ד

שתוק ויפה לך היא אוכלת ועבדיה אינן אוכלין. — פי' בתמיה (כפירוש ק"ע ודלא כרמב"ם פ"ז ה"כ מתרומות שפירש בניחותא).

שמואל אמר אין מעשין אלא פוסלין שמואל כו'. — צ"ל: שמואל אמר אין מעשין אלא לפסולות כגון אלמנה לכה"ג כו' (ומה שבינתיים מיותר וליתא בכתובות פי"א ה"ז).

[השלמות: **הוון בעיין מימר כו'**. —צ"ל: אית דבעיין מימר בתניי כתובה כו'.]

הלכה ח

ניחא בת כהן שנישאת לישראל חוזרת ואוכלת כו'. — צ"ל: ניחא בת כהן שנישאת לישראל (פי' ומת ויש לה ממנו זרע) אינה חוזרת ואוכלת בת ישראל שנישאת לכהן (פי' ומת ויש לה ממנו זרע) וחזרה ונישאת לישראל (פי' וגם זה מת ויש לה ממנו זרע) הואיל כו'.

פרק י

הלכה א

והכא לא שנייא בין שהיא יודעת בין שאינה יודעת. — פי' ואסורה וע' בשו"ת רשב"ץ ח"ג סימן קע"ח שמתיר, וע' מ"ש בברכי יוסף אה"ע סימן ל"ז.

[השלמות: **דרע"א הבא על סוטתו כו'**. —ע"ל פ"ד הי"ג [ו' סוע"ב] וב' מ"ט ב'.]

א"ר חנניה אפי' כרבנן דהכא אתייא היא בה קנסו ולא קנסו ביורשיה. — צ"ל: בה קנסו ולא קנסו בצרתה (ונוסח שלפנינו נשתרבב מלעיל פ"ט ה"ה).

הלכה ב

נישאת ע"פ ב"ד ר' בא ר' המנונא ור' זעירא תריהון אמרין זהו ראשו של פרק. — כל זה מיותר כאן ומאמר ר' בא ר' המנונא כו' נשתרבב מלמטה סוף ה"ח דף י"א סוף ע"א וגם שם נוסף מקצת סוגיא דהכא שאינו שייך שם כל עיקר וע' מ"ש שם.

מה א"ר יוסי בשאר כל הדברים (פי' ר' יוסי שאמר במשנה ב' "כתובתה על נכסי בעלה הראשון" אם גם שאר כל הדברים יש לה על הראשון או שמא כתובה דוקא ומודה בשאר כל הדברים) נישמעינה מן הדא (בפרקין משנה יו"ד) ר' יוסי אומר כל שהוא פוסל כו' זהו ראשו של פרק (פי' דר' יוסי אמר דבריו על ראש הפרק באשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך ונישאת ואח"כ בא בעלה אם נישאת ברשות ב"ד בין שהיו לה שני עדים שמת בעלה ובין שלא היה לה אלא עד אחד תצא מזה ומזה דמאחר

שאם גירשה השני או מת נאסרה על הראשון פוסל נמי ע"י עצמו שאם מת הראשון או גירשה הרי זו אסורה לשני, אבל אם הלכה מדעתה ונישאת ולא שאלה מב"ד ואח"כ בא בעלה הראשון על זה שנינו "נישאת שלא ברשות מותרת לחזור לו" פי' לראשון שכ"ה שיטת הירושלמי כמו שאבאר למטה וכיון שאינו פוסל ע"י אחרים אינו פוסל נמי ע"י עצמו שאם מת הראשון או גירשה מותרת לשני) הדא אמרה (פי' מזה שאמר ר' יוסי כל שפוסל ע"י אחרים פוסל ע"י עצמו) לא חלק ר' יוסי בשאר כל הדברים.

ר' יוסי ור' לעזר יודון לר"ש ר"ש לא יודי לר' יוסי ור' לעזר. — צ"ל: ר' יוסי ור' לעזר לא יודון לר"ש (פי' דר"ש סבר דכ"מ שאסור לייבם לכתחילה אם עבר וייבם אף שהיא ביאה פסולה פוטרת וכר' נחמיה לעיל פ"ה ה"ז וחכמים חולקין עליהן ע"ש) ר"ש יודה לר' יוסי ור' לעזר.

לא מסתברא דלא נישאת ברשות מותרת שלא ברשות אסורה (פי' כבר כתבתי לעיל דשיטת הירושלמי דברשות היינו ע"פ שאלה לב"ד והן התירו בין שהיה לה עד אחד שמת בעלה ובין שהיו לה ב' עדים, ושלא ברשות היינו שנישאת בעצמה בלא שאלת ב"ד וגם באופן זה אין הפרש בין שהיה לה עד אחד שמת בעלה ובין שהיו לה ב' עדים וכ"ה שיטת התוספתא פי"א דתני התם האשה שבאה ואמרה מת בעלי ונישאת ע"פ עצמה ובא בעלה מותרת לחזור לראשון וע"ש, ולשיטה זו יפה הקשו בירושלמי כאן דאיפכא מסתברא דאם נישאת ברשות ב"ד תהיה מותרת לחזור לראשון אבל שלא ברשות תהיה אסורה לחזור לראשון) א"ר יוחנן דברי ר"ש עשו ב"ד הורייתן כזדון איש ואשה (פי' דאשה שנישאת ע"פ ב"ד הכל יודעין שנישאת בהיתר שא"א לעלות על הדעת שב"ד יטעו בזה לכן אם יתירו לה לחזור לראשון יאמרו שהחזיר גרושתו ולכך אסורה לחזור לו, אבל אם נישאת ע"פ עצמה מותרת לחזור לראשון שהקול יוצא שבא בעלה הראשון והכל ידעו שבשגגה נישאת לשני שהיתה סבורה שמת הראשון ודינה כשגגת איש באשה שיש לה בעל שמותרת לבעלה) א"ר יוחנן לית כאן פטורה אלא חייבת (פי' דזה ששנינו במשנה ג' "נישאת ע"פ ב"ד תצא ופטורה מן הקרבן" אינו כן אלא חייבת בקרבן מפני שאין זה כהוריית ב"ד אלא כטעות ב"ד כאלו הורו ב"ד ששקעה חמה במוצאי שבת) כו' ולא עקירת גוף הוא (פי' ולמה לן טעות ואפי' היא הורייה מ"מ חייבת בקרבן וכדתנן בהוריות פ"א מ"ג הורו ב"ד לעקור את כל הגוף כו' פטורין וכיון שב"ד פטורין היחיד חייב).

בשהורו עד חמש שנים אסורה כו'. —צ"ל: כמו שהורו עד חמש שנים מותרת מכאן ואילך אסורה (פי' שאילו ידעו ב"ד שיבא הראשון לא היו מתירין אותה לכך היתרן דומה כאילו התירוה לזמן עד שיבא הראשון ואין זה עקירת גוף) כו' הקילקול דומה לאכילת

חלב ודם כמו שהורו מותר לאכול חלב ואכל דם (ומבואר דלשיטת הירושלמי "ב"ד" הוא ב"ד הגדול כב"ד שבהוריות).

הלכה ג

מתניתא פליגא על ר' יוחנן שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה. — צ"ל: שנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא נתגרשה.

לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים לכשיבואו שנים כו'. — צ"ל: לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים והן אומרים שנתגרשה לכשיבואו שנים אחרים ויאמרו שנתקדשה (פי' דאז תהיה אסורה מפני אלו שאומרים לא נתגרשה).

הלכה ה

ר' נחמן בשם ר' יעקב בשם רב נישאת ע"פ שנים אפי' דהוא אתי אמר לה כו'. —צ"ל: ר' נחמן בר יעקב בשם רב נישאת ע"פ שנים אפי' דהוא אתי אמרין ליה לית את הוא (וכעין זה לקמן פט"ו דף ט"ו ע"א) ומניין כו'.

הלכה ו

כיון שבא איסור החמור כו'. —צ"ל: כאן שבא איסור החמור כו'.

[השלמות: **אותו ואתהן הוא ואת שניי'**. — צ"ל: אותו ואתהן אותו ואת שתיהן (פי' אם אשתו ובת אשתו).]

מה א"ר יוסי בשאר כל הדברים נשמעינה מן הדא כו' (**כל הענין עד סוף ההלכה**) **זהו ראשו של פרק**. — כל זה מיותר כאן ונשתרבב מלעיל ה"ג כ"ש שם (וע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ה).

הלכה ז

לבנו הוא מייעדה אינו מייעדה לאחין אלא אם אמרת בבן וייעדנה לאחין כו'. — צ"ל: אינו מייעדה לאחין וייעדנה לאחין מק"ו כו' אינו דין שייעדנה לו לא אם אמרת בבן כו' אינו דין שייעדנה לו ויכנס תחתיו לשדה אחוזה מה אם הבן שאינו נכנס תחתיו ליבום נכנס תחתיו לשדה אחוזה אחיו שנכנס תחתיו ליבום אינו דין שיכנס תחתיו לשדה אחוזה ת"ל ואם לבנו ייעדנה לבנו הוא מייעדה ואינו מייעדה לאחיו (כ"ה במכילתא פ' משפטים לפי הגהת הגר"א שם) שמעון בר אבא (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז) בעי קומי ר' זעירא כו'.

א"ר יעקב בר אחא כן אית כאן כריבר"י כו'. — צ"ל: א"ר יעקב ב"א אית כאן כריבר"י (פי' דסבר בקידושין פ"א ה"ב דצריך שיהיה שוה פרוטה בגירועיה מפני שהוא כמקדשה

בשעת ייעוד ולכן צריכין גם לדעתה) א"ר שמואל בר אבדימא אפי' תימר אית כאן כריבר"י לא קטנה היא (פי' ואין דעת בקטנה ומה מועיל דעתה).

אחז הוליד בן תשע. — ע' בהשבועון היהודי "דער אידישער הויז דאקטאר" (תער"ב No. 5) שכתב דזה מקרוב קרה בארץ סינים שילדה אשה בת ח' שנים ובעלה היה בן ט' שנים, וכעין זה בשבילי עולם ח"ג.

[השלמות: **אחז הוליד כו'**. בעל הפירוש כתב כאן "פי' בבן עשרי' מלך וט"ז שנים מלך נמצאו כל ימי חייו ל"ה שנה דשנת העשרים גם הוא מהט"ז" ואין צורך לזה אלא שכבר היה לאחז בן בכור לפני חזקיהו ושמו מעשיהו (דה"י בי כ"ח ז') ואף שבמקרא סתם ולא כתב שהיה הבכור אך כן איתא בירושלמי סנהדרין פ"י ה"א (הפסגה קובץ ששי, חוברת ב' צד 45).]

הלכה ח

פתר לה סמוך לעשרים שנה. — צ"ל: פתר לה לאחר עשרים שנה (פי' שכבר נגמרו לו עשרים שנה שלמות) כצ"ל לפי נוסח הסוגיא שלפנינו; אבל ענין הסוגיא אינו מובן לכן נ"ל להחליף ולתקן וכצ"ל: פשיטא הדא מילתא פחות מבן עשרים שהביא ב' שערות מיכן ואילך הוא איש (פי' שאינו נעשה בן עונשין אלא משעה שהביא ב' שערות וכ"ה דעת התוספות בבבלי פ' א' ד"ה נעשה) ויותר מבן עשרים שהביא ב' שערות למפריעו הוא נעשה איש (פי' מבן עשרים שמאז הוא סריס ותניא בתוספתא פ"י וכן בתוספתא נדה פ"ו בן עשרים שנה שלא הביא ב' שערות אע"פ שהביא אחר מכן הרי הוא כסריס לכל דבר, ושיטה אחרת לבבלי פ' א' דמבן י"ג נעשה איש) מה פליגין בבן עשרים שמואל אמר למפריעו הוא נעשה איש (פי' מבן י"ט שנים ויום אחד דסבר כעולא בבבלי נדה מ"ז ב' שאם לא הביא ב' שערות מבן י"ט שנים ויום אחד נעשה סריס ואפי' הביא אחר זמן ה"ז סריס מבן י"ט ויום אחד) רב אמר מיכן ואילך הוא איש (פי' רב כדעתו שאמר בבבלי נדה שם דעשרים שנה של סריס הן מעת לעת ורק משעה שהביא ב' שערות הוא נעשה גדול) כו' ויתרו בו שמא יביא ב' שערות בתוך ששה חדשים (פי' שכל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ששה חדשים משנעשה גדול כדאיתא בסנהדרין רפ"ח, וע' מ"ש בהערותי שם. וה"פ שאם נעשה סורר ומורה אחר י"ט שנה לשמואל או עשרים שנה לרב יתרו בו בפני שלשה שאם יחזור ויקלקל ויביא ב' שערות בתוך ששה חדשים והוא נעשה גדול למפרע יהיה נדון כבן סורר ומורה ואף שא"א להלקותו טרם שהביא ב' שערות ותנן בסנהדרין פ"ח מ"ה מתרין בו בפני ג' ומלקין אותו חזר וקילקל נדון בכ"ג ואינו נסקל עד שיהיו שם ג' הראשונים שנאמר בננו זה הוא שלקה בפניכם ע"כ נראה

מכאן דהתראה היא עיקרית אבל מלקות אינו מעכב) כו' פתר לה סמוך לעשרים שנה (פי' דהא דתנן ואחד בן כ' שלא הביא ב' שערות היינו מי"ט עד עשרים שנה).

פרק יא

הלכה א

דריב"נ מה אשה ובתה ובת בתה בשני לאוין כו'. — צ"ל: מה אשה ובתה ובת בתה ובת בנה בשני לאוין אף כו' מ"ט דרבנן מה בת בנה ובת בתה בלאו אחד אף אשה ובתה ובת בתה ובת בנה בלאו אחד (ובזה תתיישב קושיית התוספות בכריתות י"ד ב' ד"ה הבא ע"ש).

אם על בת בתו הוא עונש לכ"ש על בתו בעון קומי ר' אבהו כו'. — יש לתקן ולהחליף וכצ"ל: אם על בת בתו הוא עונש לכ"ש על בתו וכר' ישמעל דאמר למדין מק"ו ואין עונשין מק"ו מנן ליה ואתייא כההיא דתני חזקיה ובת כהן כי תחל לזנות מה ת"ל איש (פי' ולמה כתיב ובת איש כהן) להביא את הבא על בתו שתהא בשריפה אריבר"ב אפי' לאזהרה את ש"מ אל תחלל את בתך (כל זה איתא לפנינו למטה בעמוד זה ושייך כאן) בעון קומי ר' אבהו בתו מן הנשואין בתו מן האונסין (פי' ומנ"ל לר' ישמעאל בתו מן האונסין) אמר לון כל שם בת אחת בעון קומי ר' אבהו הבא על אשה שנשא בתה ובת בתה ובת בנה חייב עליה משום אשה ובתה ובת בתה ובת בנה אמר לון שארה הנה זמה היא כולהון משום זמה ר' חגיי בעא קומי ר' יוסי למה לית אנן אמרין בתך לא תגלה בת בתך לא תגלה (פי' והלאוין יהיו מחלקין לחטאות) כהא דמר ר' אבהו ר' לעזר בשם ר' הושעיה שני לאוין וכרת אחד לאוין חולקין כריתות מ"ט כו' לאוין חולקין כריתות (כל זה איתא לפנינו למטה ושייך כאן) א"ל אילו הוה כתיב ערות אשה ובתה לא תגלה ערות אשה ובת בתה לא תגלה הוינן אמרין כן בתך לא תגלה בת בתך לא תגלה ומ"ט דר' יודה לא יקח איש את אשת אביו כו' שמועה זו כנף הזקוקה לאביו (כ"ה בסנהדרין פ"ט ה"א דף כ"ז ע"א וביאור זה אשת אחי אביו שנפלה לפני אביו ליבום וכ"ה בבבלי יבמות כ"ז א' ועל זה רמזו כאן ב"תמן אמרין") בלא כך אינו חייב עליה משום אשת אחי אביו א"ר הילא להתרייה שאם התרו בה משום אשת אחי האב לוקה.

הלכה ב

[השלמות: **אילין דבר עשתין**. — ע' בכורים פ"א ה"ד (ס"ד רע"א).]

התיבון הרי [אין] ב"ד של ישראל ממיתין עליה ואין בני נח מוזהרין עליה. — פי' בתמיה דהא ודאי בני נח מוזהרין עליה.

[השלמות: **מאי כדון א"ר יוסה כו'**. —צ"ל: מאי כדון (פי' מה השיב להן ר"מ) א"ר יוסה **בשיטתן השיבן** (ע' פ"מ): כל ערוה שב"ד כו' (הוא ענין בפני עצמו ובריייתא היא בתוספתא ע"ז פ"ט).]

[השלמות: **עבד מותר באחותו**. פי' שנשתחרר אבל קודם שנשתחרר דינו כגוי לענין אחותו ואמו.]

[השלמות: **או נאמר לחלבין איתאמרת כו'**. . — צ"ל: לכרת איתאמרת (פי' ולא לענין חיוב חטאת) מה מצינו בזיקת אם שעשה בה צד שנתגיירה כצד שלא נתגיירה (פי' שגר שבא על אמו הגיורת חייב כגוי שבא על אמו הגויה ע' בבלי סנהדרין נ"ח א') אף שפחה נעשה בה כו' (פי' כמו שעבד חייב אם בא על אמו כגוי שבא על אמו ה"נ עבד שנשתחרר שבא על אמו שנשתחררה חייב).]

הלכה ז

אבא בר ירמיה אנוסה אינה צריכה להמתין ג' חדשים וסברנן מימר כרבנן כו'. —צ"ל: סברין מימר כר' יוסי והכא כרבנן אנן קיימין.

תני ר' חייא אוננין ומטמאין על הספק כו'. — צ"ל: אוננין ומאבלין על הספק (וכ"ה בבבלי ל"ו ב' תוד"ה "הא" שהביאו הלכה זו ממסכת שמחות ורצו להשוותה עם שיטת הבבלי שאין מאבלין על הספק ויתבאר למטה) כו' לית צריך א"ל והתני ר' חייה אוננין ומאבלין על הספק סימניו היו ניכרין (פי' שהיו סימנין בילד שהוא נפל כגון שלא נגמרו שערו וציפרניו) לא כן אמרין חברייה בשם ר' יוחנן סימני בן שמונה אין עושין מעשה סימן היה לו שבעל ופירש (פי' וידוע לו שלא כלו חדשיו והוא בן שמונה ונפל לכך הורה ר' יסא שאינו צריך להתאבל עליו אבל אם היה ספק נפל ספק ולד גמור חייב להתאבל עליו כ"ה לפי שיטת הירושלמי ומסכת שמחות שנתחברה בא"י. אבל שיטת הבבלי בשבת קל"ו א' שאפי' על הספק אינו מתאבל וזה מן החילופים שבין בני בבל לבני א"י. וכן מצינו בדברים שבין בני בבל לבני א"י שבסו"ס יש"ש ב"ק סימן ב' בני א"י אין מתאבלין על תינוק עד שיהא בן שלשים יום בני בבל מתאבלין אפי' על יום אחד ע"כ, וברור שט"ס הוא וצ"ל להפך; וכ"ה בחלופי מנהגים להרב ר' יואל מיללער ז"ל בשם צדה לדרך כ"י: אנשי מזרח אין מתאבלין על הילד עד שיהא בן שלשים יום ובני א"י אפי' הוא בן יומו ע"כ. וע' באשכול ח"ב סימן י"ד שהשואל מר' האי גאון כתב דאנינות בספק נפל הוא מחלוקת תלמוד בבלי ותלמוד א"י ע"כ והוא רומז על ירושלמי שלפנינו; וזה נעלם מהרב נחל אשכול ז"ל שם וכן נעלם זה מהרב העמק שאלה ז"ל על השאילתות

סוף סימן ק"ג וע' בחדושי רמב"ן פ' א' וכן במלחמותיו שם דנראה שגם הוא באר את הירושלמי כאן כפירושנו).
[השלמות: **אמר רבי חנינא אמר רבי לית היא כו'**. —צ"ל: **חזר** ר' חנינא ואמר לית כו'.]

פרק יב

הלכה א

מ"ד והן שיהו הדיינים יודעין לקרות עד שלא סמכוהו כו'. — צ"ל (כגירסת פ"מ): מ"ד אפי' אין הדיינים יודעין לקרות עד שלא סמכוהו למקרא ומ"ד שיהו הדיינים יודעין לקרות משסמכוהו למקרא וענתה ואמרה אין ענייה אלא מפי אחר.
ר' בא ר' יהודה בשם רב אם יבא אליהו ויאמר שחולצין במנעל כו'. — מאמר זה איתא נמי בבבלי ק"ב א' ושם "רבה א"ר כהנא אמר רב" ובר מחלוקתו של רבה שם הוא רב יוסף, ולפ"ז היה נראה דרבה סתם שבבבלי שהוא רבה בר נחמני מכונה בירושלמי "רב בא," וכבר כתבתי כן בשבת פ"ז ה"א (עמ' 166) ע"ש.
ר' זעירא מחוי לר' בא רבי יצחק כפף א"ל ועבדין כן כו'. — צ"ל: ר' זעירא מחוי לר' בא בר יצחק כפף א"ל ועבדין כן א"ל הא רבך כפף (כן העתיק בעיטור הלכות תפילין, ונראה מדבריו שם שמפרש "כפף" את הקשר דהיינו שעשה עניבה וכפף את הרצועה בפנים כדרך עניבה ע"ש וזה פלא שהרי למטה כאן איתא ר' זעירא מחוי לר' בא בר יצחק כיצד הוא עושה קושרו כו' לכך נראה לבאר שכף הרגל של סנדל זה לא היה שוה מתחילה ועד סוף אלא שהיה באמצעו כפוף למעלה לתוך הסנדל וכשהיה עומד על הארץ לא היה אמצעו נוגע בארץ כי היה כפגום באמצע ככף הרגל של כל אדם).
ותני עלה ביד עד הפרק וברגל עד הסובך. — העיקר כפירוש פ"מ דסובך היינו קרסול וכדעת התוספות במנחות ל"ז א' ד"ה קיבורת.

הלכה ב

והן שיהו חובטין של עץ כו'. — צ"ל: והן שיהו חובטין של עור ר' בא בשם רב והן שיהו מעמידין של עור תמן אמרין בשם רב והן שיהו תרסיותיו של עור ר' הילא כו' (כן העתיק הרשב"א בחידושי שבת סופ"ו ע"ש).
הדא דתימר לרוחב אבל לאורך צריך שיהא חופה את רוב הרגל. — צ"ל: הדא דתימר (פי' הא דתנן בקטן שהוא חופה את רוב הרגל חליצתה כשרה אין רוב זה אלא) לרוחב (פי' שהוא חופה רוב רוחב של רגל ומעט מרוחב הרגל באמצע הוא מגולה למעלה) אבל לאורך צריך שיהא חופה את כל הרגל.

הלכה ג

קידש בגופו של סופין א"ל בחניין שבו קידש. — צ"ל: קידש בגופו של ספוג א"ל באויר שבו קידש (פי' דתנן בפרה פ"ו מ"ג "ספוג המים שבתוכו פסולין" והיינו המים שהן מובלעין בספוג אבל המים הנראין שהן באויר שבנקבי הספוג למעלה הרי הן כנתונין בכלי ואם נתן שם אפר המים שבאויר מקודשין. ובהגה"ה מרובה יש להגיה באופן אחר: "קידש באיסורי הנייה א"ל בגופו לא קידש בתניין שבו קידש" פי' שאם קידש בגוף האיסור עצמו אינה מקודשת אבל אם כתב שטר קידושין על דבר של איסור הנאה וקידשה בו ה"ז מקודשת, וכן בקידושין פ"א ה"א דף נ"ח ע"ג תמן בגופו קידש ברם הכא בתניים שבו קידש).

הלכה ו

[השלמות: **רבי זריקן מטי בה רבי ירמיה כו'**. — צ"ל: רבי זריקן מטי בה **בשם רב** ר' ירמיה כו' (וכעין זה לעיל פ"ג דף י"ב ע"ד: ר' בא בשם ר' יהודה זריקן מטי בה בשם רב).]

פרק יג

הלכה א

הדא אמרה עברה ומיאנה מן הנישואין על דב"ש אין מיאוניה מיאונין. — צ"ל: על דב"ש מיאוניה מיאונין (פי' דטעמן של ב"ש אינו אלא משום בעילת זנות ואין חוששין לזה אלא לכתחילה אבל אם עברה ומיאנה מיאוניה מיאונין וכן מבואר למטה עמוד ג' דלב"ש מיאוניה מיאונין בדיעבד).

מה אנן קיימין אם באומרת א"א לא בנישואיך ולא בנישואי אחיך כו'. — ע"ל פ"א רה"ב (עמ' 339) מה שתקנתי בסוגיא זו.

ותמאן במאמרו ותינשא לאחיו תיפתר באומרת אי אפשי בך ר' הילא כו'. —צ"ל: באומרת אי אפשי בך ולא באחיך ר' הילא כו'.

כיני מתניתא ותמאן בו ותינשא הא תתארס לא כו'. — צ"ל: כיני מתניתא ממאנת וממתנת עד שתגדיל ותתארס או תמאן בו ותינשא הא תתארס לא הדא אמרה עבדה ומיאנה מן הנישואין על דב"ש אין מיאוניה מיאונין (כגירסת ק"ע) ר' אחא בשם ר' תנחום בר חייא קול יוצא לנשואה (פי' לעולם דאם עברה ומיאנה מן הנישואין לב"ש מיאונה מיאון ומ"מ התירו לה ב"ש להנשא פעם שנית מפני שיש קול לנישואין והכל יודעין שנישאת וכיון שלב"ש אין נשואה ממאנת לכתחילה לא תמצא שום ב"ד למאן בפניהם שהרי לב"ש אין ממאנין אלא בפני ב"ד כמו שאמרו במשנתנו) כו'.

הלכה ב

מהו שתמאן בו ותעקור גיטה חללה וממזרת ר' יצחק שאל כו'. — צ"ל: מהו שתמאן בו ותעקור גיטה ר' יצחק שאל (ומה שבינתיים מיותר) כו'.

מהו שיעשה תמורה אין יסבור כר"מ דאמר מכל מעשרותיכם כו'. — ע' תרומות פ"א ה"ג (עמ' 81) מה שהגהתי בזה.

הלכה ה

אריבר"ב והוא שיהא הגט בסוף. — פי' שיש להקשות למה אסורה לרביעי שגירשה אחר שמיאנה בחמישי שאחריו ובמיאון אחר הגט מותרת לחזור לזה שנתגרשה ממנו כדתנן במשנה ד' ואמר ריבר"ב דמשנתנו היא באופן שחזרה ונישאת עוד לששי ונתגרשה ממנו ולכך נאסרה לרביעי, והמשנה שהשמיטה מלפרש את נישואיה לששי וגירושיה ממנו היא מהטעם שסיימה "כל שיצאת ממנו בגט אסורה לחזור לו" ואין זה יכול להיות בששי שיצאה ממנו בגט שכל זמן שלא נישאת לאחר ותצא ממנו בגט מותרת לחזור לו לששי לכך השמיטה המשנה את הששי וסמכה על המבין.

הלכה ז

ולא כן תנינן קטנה וחרשת תני ר' חייה כו'. — צ"ל: ולא תנינן קטנה וחרשת (פי' ששנינו דין שתי קטנות ודין שתי חרשות אבל לא דין קטנה וחרשת אבל ר' חייה תני לה בברייתא) תני ר"ח כו'.

הלכה יג

ועכשיו שבא עליה אפי' מתה פסל את הקטנה ר' לעזר אומר מלמדין כו'. — צ"ל: אפי' מתה פסל את הקטנה (וכאן גמר הלכה זו ומכאן ואילך שייך על משנה ט"ו). לשעבר (פי' הא דתנן יבם קטן שבא על יבמה קטנה יגדלו זה עם זה משמע דוקא בדיעבד) הא בתחילה לא ר' מנא כו' דר' מאיר היא (פי' דחושש שמא תמצא איילונית אבל אם עבר ובא עליה מודה ר"מ שיגדלו זה עם זה וכן הדין בקטן שבא על הגדולה וע' בבלי קי"א ב' שיטה אחרת בזה) כו' שמא תימצא איילונית תני טענת בתולים כו' (ומה שבינתיים מיותר).

הלכה יד

אם במשנה הראשונה שמענו שמותר לייבם כו'. — צ"ל: אם כמשנה הראשונה שמענו שמצוה לייבם אם כמשנה אחרונה שמענו שמצוה לחלוץ כו'.

פרק יד

הלכה א

כשם שהוא רומז כך הוא נרמז. — צ"ל: כך היא נרמזת (פי' כמו שהחרש רומז ונותן גט לפקחת כך גם החרשת נרמזת ולוקחת גט מבעלה הפקח דבלא רמיזה חוששין שמא אינה יודעת שבעלה מגרשה וששטר זה גט הוא).

הדא דתני ר' חייה אשתו של חרש שגירשה חרש כו'. — פי' שר' חייה סבר שדוקא אם גירשה החרש ואח"כ נתקדשה לפקח אסורה לחזור לחרש אבל אם קידשה הפקח קודם שגירשה החרש ואח"כ גירשה הפקח מותרת לחרש.

הלכה ב

ולא עדות הוא אף זו כיוצא בה ומוסיפין על העדות כו'. — יש להפך ולתקן וכצ"ל: אף זו כיוצא בה (והיא פיסקא) ולא עדות היא ומוסיפין על העדות ר' חנניה סבר מימר בפקח שנשא אשה ונתחרשה (פי' ולפ"ז ודאי קשיא וכי מוסיפין על העדות) ר' יוסי סבר מימר בקטנה שהשיאה אביה ונתחרשה (פי' על זה אמרו חכמים אף זו כיוצא בה ולא תיקשי מידי דאין בזה הוספה שאם השיאה האב אין הפרש בין שהיא קטנה חרשת ובין שהיא קטנה פקחת).

א"ר יוחנן לית כאן על ראשה אית כאן על סופה כו'. — נראה שלפני דברי ר' יוחנן חסר ברייתא שהיא לפנינו בתוספתא סופי"ג (וכעין זה כתבתי בפסחים סופ"ח ע"ש) וכצ"ל: תני וכן שני אחין אחד פקח ואחד חרש נשואין לשתי אחיות אחת פקחית ואחת חרשת אין כאן לא חליצה ולא ייבום א"ר יוחנן לית כאן על ראשה (פי' דאין לבאר ברייתא זו כביאור המשנה שבפרקין דהיינו שהראשונה נישאת לראשון והשנייה להשני כסדר שהן שנויין אבל בברייתא זו אין לומר כן כמו שמפרש והולך) אית כאן על סופה (פי' שהביאור כאן להפך שהפקח שהוא ראשון נשוי להחרשת שהיא האחרונה והחרש שהוא אחרון נשוי לפקחית שהיא ראשונה) מה לית כאן על ראשה כשהוא חרש בעל החרשת פקח בעל הפקחית אלא כשהוא חרש בעל הפקחית ופקח בעל החרשת אבל אם היה פקח בעל הפקחית וחרש בעל החרשת הדא היא דתנינן דבתר דבתרה דבתרה (פי' בבבא רביעית אחר משנתנו והיא במשנה ז' דאם מת פקח בעל פקחית החרש מוציא את אשתו בגט ואשת אחיו אסורה לעולם).

פרק טו

הלכה א

נישמעינה מן הדא חד בר נש ביומוי דרבי. — צ"ל: חד בר נש אתא ביומוי דרבי (כן העתיק רמב"ן במלחמות ריש פרקין ואו"ז ח"א סימן תרצ"ג).

היתה מלחמה בצפון ובאת מן הדרום והיא אומרת מן הצפון באתי ואני אומר כו'. — צ"ל: היתה מלחמה בצפון ובאת ואמרה מן הדרום באתי אני אומר מן הצפון באת והיא אומרת מן הדרום באתי סבורה להתיר את עצמה היא אומרת על מטתו מת אני אומר כו' (וע' נוסח האו"ז ח"א סימן תרצ"ג).

הלכה ג

אמרין יאות כתובה דבר תודה ומזון הבנות כו'. — צ"ל: יאות ירושה ד"ת ומזון הבנות מדבריהן ודבריהן למדין מד"ת (פי' ואין מזונות הבנות למדין מירושת הבנים ודלא כר' הונא, ונוסח שלפנינו נשתרבב מלעיל פ"ז ה"ב) אלא בכסף כתובת אמן (פי' שמא תאמר דזה דכתיב בכתובה "הבנים יירשו" היינו כתובת בנין דיכרין) וכסף כתובת אמן לא קרקע היא (פי' דא"כ הרי יש ללמוד מזונות הבנות שיהיו מן הקרקע כמו כתובת בנין דיכרין).

[השלמות: **המטלטלין אין בהן משום ניכסי רטושין**. צ"ל: אין בהם משום נכסי **נטושין** (פי' לרשב"ג ואין נותנין אותן לקרוב אלא מעמידין עליהן אפוטרופוס וכן סבר שמואל בבבלי ב"מ ל"ח א').]

הלכה ד

א"ר יוחנן זו דברי ר' מנחם ב"ר יוסי אבל דברי חכמים כו'. — כפי שיטת הירושלמי כאן ותוספתא רפי"ד מחלוקת ר' מנחם ב"ר יוסי וחכמים הוא בעד אחד ועד אחד אבל שיטת הבבלי פ"ח ב' שבשני עדים ושני עדים נחלקו ע"ש.

הלכה ה

מודה ר"מ בראשונה אשכח תני עוד היא במחלוקת כו'. — צ"ל: מודה ר"מ בראשונה מה בין שנייה מה בין ראשונה ראשונה לא עשו בה דבר זה אצל חברתה כלום אשכח תני עוד היא במחלוקת א"ר לעזר מודה ר' יודה כו' כלום א"ר יוחנן אין (פי' כמו "אם" וכ"ה בסנהדרין פ"ה ה"ב) אמרה ר' לעזר כו'.

מונה ההן אמר חדא תרתיי וההן אמר תלת ארבע וחמש. — פי' "מונה" שאמר ר' יוחנן הוא עצמו "פרט" שאמר רב, וביאור זה שעד אחד אמר שהנודר מנה ופרט פעם

אחת "הריני נזיר" וחזר ואמר שנית "הריני נזיר" והעד השני אמר שחזר ואמר עוד פעם שלישית "הריני נזיר" וכן ברביעית וחמישית ולפ"ז שני העדים מעידין שאמר שתי פעמים "הריני נזיר" ואין סותרין אחד לחבירו (והמפרשים לא פירשו כן וע' בבלי נדרים י"ז ב' ובפירוש הרא"ש שם ד"ה כגון דאמר).

הלכה ו

תני בשם ר' נחמיה הולכין אחר רוב העדות. — צ"ל: אחר רוב הדעות (ע' מ"ש בסוטה פ"ו ה"ד).

הלכה ח

א"ר חנינה תיפתר שהיה חמיה כן וסיימה. — צ"ל: שהיה חמיה תמן ולא סיימה (פי' מילתא באפי נפשה היא שהיה קשה לר' חנינה שבמשנה ז' שנינו האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים כו' ולמטה במשנה ח' שנינו "אמרה מת בעלי ואח"כ מת חמי" ולמה לא נזכר מקודם שגם חמיה הלך עמהם למדינת הים ואמר ר"ח דמיירי שהיה חמיה מכבר במדינת הים והמשנה לא סיימה זאת משום שלענין הדין שבמשנה ז' אינן צריכין להודיע היכן היה חמיה ומהדין שבמשנה ח' מאליו מובן שחמיה היה שם).

הלכה ט

ר' ירמיה בשם רב כאן בשנשבע כאן בשלא נשבע היה לו לעשות שליח ב"ד כו'. — צ"ל: רב ירמיה (פי' הוא ר' ירמיה בר אבא מ"ש בברכות פ"א ה"א) כאן בשנשבע (פי' מתניתין דב"מ פ"ג ולכך צריך ליתן לכל או"א) כאן בשלא נשבע ר' יוחנן בעי אם בשנשבע היה לו לעשות שליח ב"ד ולמסור (פי' כדתנן בב"ק פ"ט מ"ז) ר' יוחנן סבר מימר שליח ב"ד שעשאו גוזל לא שליח ב"ד שעשאו נגזל רב אמר שליח ב"ד שעשאו נגזל ולא שליח ב"ד שעשאו גוזל כו' רשב"א שליח ב"ד שעשאו נגזל ולא שליח ב"ד שעשאו גוזל רבי ירמיה (פי' הוא ר"י בר תחליפא ע' מ"ש בברכות שם) בעי אם בשנשבע בדא תני ואם לא היה לו לשתוק (תוספתא ב"מ פ"ג "נותן לזה מאתים ולזה מאתים ואם לא היה לו לשתוק") ר' ירמיה סבר מימר היה לו לשתוק ולא להודות (פי' כן הוא ביאור התוספתא ואי איתא כרב דמיירי בנשבע וכי אפשר לו לשתוק ולא להודות דהא תנן בב"ק פ"ט שם הגוזל את חבירו ש"פ ונשבע לו יוליכנו אחריו אפי' למדי כו' ואם מת יחזיר ליורשיו) ר' יוסה סבר מימר היה לו לשתוק ולא להשבע (פי' שכן הוא ביאור לשון התוספתא ולפ"ז לא קשיא לרב) א"ר יודן ואפי' תימר היא שותקין כו'.

פרק טז

הלכה ב

מ"ט דר' לעזר משום שאינה חשודה לקלקל צרתה כו'. — חסר כאן וכצ"ל: מ"ט דר' לעזר משום שאינה חשודה לקלקל עצמה כדי לקלקל צרתה או משום שאינה חשודה לקלקל צרתה כל עיקר (ונשמט מן "לקלקל" עד "לקלקל") נישמעינה מן הדא (לעיל פט"ו מ"ד) הכל נאמנין להעידה חוץ מחמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה ולית ר' לעזר פליג (פי' להתיר עדות צרה) הוי לית טעמא דלא משום שאינה חשודה לקלקל עצמה כדי לקלקל צרתה והא תנינן האשה שהלכה היא ובעלה כו' חשודה היא לקלקל את עצמה כדי לקלקל צרתה ולית ר' לעזר פליג (פי' ועל כרחך שר' לעזר חולק על משנה זו אף שלא שנינו בה שר' לעזר חולק א"כ איכא למימר נמי דר' לעזר סבר שאינה חשודה לקלקל צרתה כל עיקר אף שלא שנינו שחולק בפט"ו מ"ד) חש לומר שמא נתן לה גט במדינת הים (פי' לעולם שאינו חולק על הא דשנינו "האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים ובאת ואמרה מת בעלי תינשא ותטול כתובתה וצרתה אסורה" שהוא סובר שאינה חשודה לקלקל עצמה כדי לקלקל צרתה ומ"מ מודה ר' לעזר דצרתה אסורה משום דחשש שמא לא מת בעלה אלא שגירשה שם ואינה מקלקלת את עצמה והיא אומרת שמת בעלה כדי לקלקל את צרתה ולפ"ז יש להוכיח נמי שאינו חולק על המשנה הכל נאמנין להעידה כו' מדלא שנינו שם מחלוקת וגם ר' לעזר מודה דחשודה היא כל אשה לקלקל צרתה).

הלכה ג

ותני כן אין מעידין אלא על פרצוף פנים כו'. — צ"ל: ותנינן אין מעידין כו' (פי' אסיפא סמיך דתנן אין מעידין אלא עד ג' ימים וכן מוכח בב"ר פס"ה).

[השלמות: **על שחישו את ירבעם ברבים**. —ע' בפה"ת לרמב"ן ויקרא כ' י"ז שכתב "ובלשון חכמים מפני שחסדו ברבים" אולי כן היה נוסח שלו כאן, ופי' שחסדו שחרפו כי תרגום חרפה חסודא.]

ר' בריה ור' פפי ור' יהושע דסכנין כו'. — צ"ל: ר' אבא בריה דר' פפי ור' יהושע כו' (וכ"ה במו"ק פ"ג ה"ה).

[השלמות: **ועלה לאחר שבעה עשר יום**. ע' מ"מ פי"ג מגירושין שהעתיק "מאה יום".]

הלכה ד

תני רצו לחתוך ספוגים. — פי' הברייתא מספרת למה שלשלו לזה בים והוא שרצו שיחתוך זה ספוגים הגדלים בקרקע הים.

הלכה ה

איזו מתכוין ר' יוחנן אומר כל שמזכירין לו אשה כו'. — פי' דסבר ר' יוחנן דאף ששואלין לו על האיש האבוד עדיין אין זה נקרא "מתכוין" אא"כ הזכירו את האשה לפני הגוי שאז אפשר שהגוי מתכוין להתירה; ורשב"ל סבר דאף אם אינן מזכירין לו את האשה מאחר ששואלין ממנו על האיש האבוד ה"ז נקרא "מתכוין" אא"כ הגוי הסיח מעצמו בלי שום שאלה. ולפ"ז ר' יוחנן הוא המקיל וכן מוכח נמי למטה בסוף הפרק דאיתא לית הדא פליג על רשב"ל כו' ומשמע דלר' יוחנן ניחא; ואף שבבבלי קכ"א ב' מבואר דר' יוחנן הוא המחמיר כבר כתב רמב"ן במלחמות סוכה פ"א שדרך הירושלמי והבבלי להחליף תדיר בכל מקום ע"ש, וע' באו"ז סימן תרצ"ג בשם ראבי"ה שנדחק מאד להשוות את המחולקין בזרוע ופירש את הירושלמי כפי שיטת הבבלי והמעין שם יראה שאין דבריו מחווירין, וע' עו"ש סימן תרצ"ה שכתב על זה הירושלמי בשם רבו ר' יהודה ב"ר יצחק מפריז שאין להקפיד אם הירושלמי מחליף אמוראים או תנאים מתלמודא דידן ומחלפינן סוגיית ירושלמי בתר סוגיית תלמודא דידן ע"כ וגם זה אינו מחוור.